

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

Volný čas dětí v dětském domově

Bakalářská práce

Autor: Natálie Denemarková
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci v etopedických zařízeních
Vedoucí práce: Mgr. Alena Knotková
Oponent práce: Mgr. et Mgr. Kateřina Krupková

Zadání bakalářské práce

Autor: Natálie Denemarková

Studium: P19P0230

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci v etopedických zařízeních

Název bakalářské práce: Volný čas dětí v dětském domově

Název bakalářské práce Leisure time of children in children's home
AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá volným časem dětí v dětském domově. V teoretické části práce je pozornost věnovaná volnému času, náplni volného času dětí a ústavní výchově, konkrétně dětskému domovu. Praktická část se zaměřuje na analýzu způsobu trávení volného času dětí v dětském domově. Empirické šetření bude realizováno kvalitativní strategií pomocí polostrukturovaných rozhovorů s pedagogy dětského domova.

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Alena Knotková

Oponent: Mgr. et Mgr. Kateřina Krupková

Datum zadání závěrečné práce: 13.1.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem Volný čas dětí v dětském domově vypracovala pod vedením vedoucí práce Mgr. Aleny Knotkové samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 27. 6. 2022

Natálie Denemarková

Poděkování

Zde bych ráda poděkovala Mgr. Aleně Knotkové za odborné vedení práce, čas, který mi věnovala, a cenné rady, jež mi dala při konzultacích.

Zároveň bych chtěla poděkovat respondentům, kteří se účastnili rozhovorů pro výzkumnou část bakalářské práce, věnovali mi čas a byli ochotni mi zodpovědět otázky a podělit se o své názory.

Anotace

DENEMARKOVÁ, Natálie. *Volný čas dětí v dětském domově*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. 53 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zaměřuje na volný čas dětí v dětském domově. V teoretické části popisuje volný čas, jeho funkce, a to, jak na něj nahlíží různí autoři. Dále jsou zde popsána specifika trávení volného času z hlediska věku. Do této kapitoly spadají také školská volnočasová zařízení, která jsou následně popsána. V neposlední řadě je zařazena prevence rizikového chování ve volném čase. Další kapitola pojednává o ústavní výchově, vyjmenovává a následně popisuje konkrétní zařízení spadající do ústavní péče. Patří sem dětský domov, který je pro mou bakalářskou práci hlavní, dále sem řadíme dětský domov se školou, výchovný ústav, diagnostický ústav a také středisko výchovné péče. Třetí kapitola je zaměřena na osobnost vychovatele. Popisuje, jaká by osobnost vychovatele měla být, jaké by měla splňovat kompetence. Zaměřuje se na osobnost vychovatele nejen osobnostně, ale také legislativně. V neposlední řadě jsou uvedeny kvalifikační předpoklady pedagogů pracujících v oblasti ústavní péče.

Praktická část se zaměřuje na trávení volného času dětí v dětském domově. Hlavním cílem bakalářské práce je analyzovat trávení volného času u dětí v dětských domovech v současné době z pohledu pedagogů dětského domova. Pro získání dat je použita metoda polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory jsou realizovány s pedagogy dětského domova.

Klíčová slova: volný čas, ústavní výchova, dětský domov

Annotation

DENEMARKOVÁ, Natálie. Leisure time in children's house. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2022. 53 s. Bachelor Thesis.

The bachelor thesis focuses on the leisure time of children in a children's home. In the theoretical part, it describes leisure time, its functions, as it is viewed by various authors, the specifics of spending leisure time in terms of age are described. This chapter also includes school leisure facilities, which are subsequently described. Last but not least, the prevention of risky behavior in leisure time is included. The next chapter deals with institutional care, lists and then describes specific facilities falling within institutional care. This includes a children's home, which is the main one for my bachelor thesis, as well as a children's home with a school, an educational institute, a diagnostic institute and also an educational care center. The third chapter is focused on the personality of the educator. It describes what the personality of the educator should be, what competencies he should meet. It focuses on the personality of the educator not only personally, but also legislatively. Last but not least, the qualification requirements of teachers working in the field of institutional care are listed.

The practical part focuses on spending children's free time in a children's home. The main objective of bachelor thesis is to analyze the spending of leisure time with children in children's homes currently from the perspective of teachers of the children's home. To obtain the data, the method of semi-structured interview is used. Interviews are conducted with teachers of the children's home.

Keywords: leisure time, institutional care, children's house

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

Úvod	9
1 Problematika volného času	10
1.1 Funkce volného času	10
1.2 Pohledy na volný čas.....	12
1.3 Specifika volného času dětí a mládeže.....	13
1.4 Školská zařízení pro zájmové vzdělávání	14
1.5 Prevence rizikového chování ve volném čase.....	17
1.6 Současná problematika volného času.....	18
2 Zařízení ústavní výchovy	20
2.1 Dětský domov	20
2.2 Další zařízení ústavní péče.....	24
3 Pedagogičtí pracovníci	26
3.1 Osobnost vychovatele	27
3.2 Kvalifikační předpoklady vychovatele	28
3.3 Náplň práce pedagogických pracovníků	29
4 Výzkumné šetření	31
4.1 Teoretická východiska empirického šetření.....	31
4.2 Analýza kategorií	37
4.3 Formulace závěrů výzkumné zprávy	45
Závěr	48
Seznam použité literatury	49
Přílohy.....	52

Úvod

Bakalářská práce se věnuje tématu dětského domova a volného času dětí žijících v těchto zařízeních. Dětský domov jsem si pro svou práci vybrala na základě toho, že toto zařízení nemám daleko od bydliště, a tudíž nebylo problematické zjistit podstatné informace, a především zajistit vstup do zařízení za účelem provedení rozhovorů s vybranými respondenty. Zároveň mě zajímalo, jak probíhá volný čas těchto dětí. V současné době je podle mě smysluplně naplněný volný čas i v rodinách zanedbaný, zajímalo mě tedy, zda děti v dětských domovech jsou v tomto směru na lepší cestě k trávení volného času, či naopak.

Způsob trávení volného času dítě ovlivňuje, tím se stává jednou ze složek, která dítě jako osobnost formuje. Utváří se nejen tělesné a duševní vlastnosti, ale především to má vliv na sociální vztahy, které jsou pro dítě velmi důležité. Dítě utváří také prostředí, v němž žije a kde na něj působí ostatní lidé. V našem případě je to ze začátku ve velkém počtu rodina, ale pokud rodina nefunguje tak, jak by měla, dítě si z ní většinou nic dobrého neodnáší, spíše naopak. Pak to mohou být třeba kojenecké ústavy, kde děti své rodiče v podstatě ani neznají, nebo dětské domovy, kde vychovatelů, kteří na děti určitým způsobem působí, je více.

V první části práce, jsou představeny definice toho, co je to vlastně volný čas a jak na něj nahlíží a popisují ho různí autoři. Dále tato část ukazuje, jak se autoři liší v přemýšlení nad funkcemi volného času. První část zahrnuje také pohledy na volný čas a specifika volného času z hlediska věkového rozdílu. Jsou popsána školská zařízení, ve kterých je možné se věnovat volnočasovým aktivitám, spadají tam střediska volného času, školní družiny a školní kluby. V neposlední řadě se práce věnuje prevenci rizikového chování ve volném čase. Další kapitola se zabývá ústavní výchovou, vyjmenovává a popisuje zařízení spadající do zmiňované ústavní péče. Řadíme sem pro mou práci hlavní dětský domov, dále dětský domov se školou, diagnostický ústav, výchovný ústav a středisko výchovné péče. Třetí kapitola pojednává o pedagogických pracovnících, uvádí, jací by měli být, jaké kompetence by měli splňovat, jaké je zapotřebí vzdělání a co je náplní práce vychovatelů v ústavní péči.

Následuje empirická část práce. Hlavním cílem této bakalářské práce je analyzovat trávení volného času u dětí v dětských domovech v současné době z pohledu vychovatelů dětského domova. Pro empirickou část byla vybrána metoda sběru dat polostrukturovaný rozhovor. Rozhovory probíhaly s vychovateli dětského domova.

1 Problematika volného času

Životy dospělých lidí, především ale dětí a mládeže, ovlivňuje volný čas. Volný čas je součástí našich životů a neslouží pouze pro vyplnění času, stává se především aktivizujícím činitelem. Podněcuje nás k různým činnostem, které nás zajímají a jimž se chceme věnovat.

Hofbauer (Hofbauer, 2004, s. 13) ve své publikaci uvádí, že „*volný čas (angl. leisure time, franc. le loisir) je čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život*“.

„*Volný čas je časový prostor, který člověku umožňuje svobodnou volbu činností, kdy člověk vybírá činnosti nezávisle na společenských povinnostech, vykonává ji tedy dobrovolně a tato činnost mu poskytuje uspokojení a přímé zážitky.*“ (Smékal, Vážanský, 1995, s. 17)

Dle Pávkové „*volný čas je možno chápat jako opak nutné práce a povinností, dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění*“ (Pávková a kol., 2001, s. 15).

Volný čas má pochopitelně mnoho funkcí, které jsou popsány v kapitole níže.

1.1 Funkce volného času

Funkcí volného času můžeme v odborné literatuře najít mnoho. Nespočet autorů uvádí ve svých publikacích rozmanité dělení funkcí.

Knotová (2011, s. 33) uvádí, že „Dumazedier (1962) dospěl k rozlišení na tři vzájemně se prolínající funkce volného času, které existují ve střídavé míře ve všech činnostech všech lidí“. Jedná se o:

- odpočinek,
- rozptýlení – zábava, únik od každodenní práce,
- rozvoj – rozvoj osobnosti (Knotová, 2011, s. 33).

Funkce volného času rozlišil také francouzský sociolog volného času – Roger Sue, jehož dělení uvádí Břetislav Hofbauer ve své knize (Hofbauer, 2004, s. 14), kde vymezuje funkci:

- psychosociologickou (uvolnění, zábava, rozvoj),

- sociální (socializace, symbolická příslušnost k některé sociální skupině),
- terapeutickou,
- ekonomickou (pozitivní vliv na uplatnění člověka v profesní činnosti, výdaje účastníků vynakládané na aktivity volného času, pojetí volného času jako prožívání anebo pouhé spotřeby vedoucí k odcizení) (Hofbauer, 2004, s. 14).

„Funkce a možnosti volného času komplexně (a v některých směrech obdobně) vymezil německý pedagog volného času Horst W. Opaschowski (nar. 1941), který za základní považuje:“ (Hofbauer, 2004, s. 14)

- rekreaci (zotavení a uvolnění),
- kompenzaci (odstraňování zklamání a frustrací),
- výchovu a další vzdělávání (učení o svobodě a ve svobodě, sociální učení),
- kontemplaci (hledání smyslu života a jeho duchovní výstavba),
- komunikaci (sociální kontakty a partnerství),
- participaci (podílení se, účast na vývoji společnosti),
- integraci (stabilizaci života rodiny a vrůstání do společenských organismů),
- enkulturaci (kulturní rozvoj sebe samých, tvořivé vyjádření prostřednictvím umění, sportu, technických a dalších činností) (Hofbauer, 2004, s. 15).

Další dělení uvádí též Hájek a kol. (Hájek a kol., 2008, s. 72), která na rozdíl od ostatních zde uvedených autorů považuje za důležitou také funkci preventivní. Celkové její dělení vypadá takto:

- Výchovně-vzdělávací funkce – dle autorky je tato funkce v dnešní době nejpodstatnější a je na ni kladen velký důraz.
- Zdravotní funkce – zdraví duševní i fyzické je možné podporovat vhodným denním režimem, činnostmi a aktivitami (důležité jsou především ty pohybové) na čerstvém vzduchu, také zdravým stravováním apod.
- Sociální a preventivní funkce – sociální a preventivní funkce patří k velmi důležitým (Hájek a kol., 2008, s. 70) . Autoři tuto funkci vystihují pěknou větou. „*Je snadnější problémům předcházet, než je řešit.*“ (Hájek a kol., 2008, s. 72)

I Vážanský ve své publikaci (1992) popisuje funkce nebo také, jak on zmiňuje, chování a aktivity volného času. Dle Kaplana, kterého Vážanský zmiňuje, mimo jiné volný čas musí:

- umožňovat pocit nějak k něčemu patřit,
- rozvíjet vlastní pocit individuality,
- být společnosti a jedinci užitečný,
- neumožňovat negativní zážitky,
- podněcovat tvůrčí síly člověka (Vážanský, 1992, s. 13–14).

1.2 Pohledy na volný čas

Pávková a kol. (2001) ve své knize představuje několik možných pohledů na volný čas.

Ekonomické hledisko je velmi důležité k tomu, aby byl možný samotný vznik institucí zaměřených na volný čas, dále jejich rozvoj a finanční podpora.

Sociologické a sociálně-psychologické hledisko sleduje, jak volný čas působí na mezilidské vztahy a socializaci jedince. V tomto hledisku je důležitý vliv především rodiny, která pro dítě slouží jako vzor a napomáhá dítěti ve výběru činností a možností, jak trávit svůj volný čas. V další řadě jsou to také vrstevníci, kdo ovlivňuje volný čas dítěte. Dítě si přebírá buď pozitivní, nebo negativní vzor, podle toho se chová a jedná. Pokud dítě nemá vhodný vzor, chybí mu pozitivní sociální vazby, má časté pocity nudy, může to vyústit v delikventní chování dítěte. Pávková a kol. (2001) sem řadí také působení sociálních vlivů. Působení může být opět pozitivní či negativní. Bohužel dle mého názoru je působení povětšinou negativní, jelikož děti nemají dostatek podnětů pro vhodné a smysluplné využití jejich volného času.

Politické hledisko hovoří o tom, jak je ze strany státu a jeho orgánů podporován resort spravující instituce pro trávení volného času.

Zdravotně-hygienické hledisko sleduje především zdraví člověka, a to jak po psychické, tak i fyzické stránce. Důležitý je též denní režim, nezávadné prostředí, dobré sociální vztahy. Na zdravotním stavu člověka se z vysoké míry podílí vhodné využívání volného času.

Pedagogické a psychologické hledisko – toto hledisko poukazuje na individuální zvláštnosti, rozdílný věk, což je zapotřebí zohledňovat i ve volném čase. Činnost by měla

uspokojovat potřeby a zájmy dítěte, ideálně rozvíjet všechny stránky osobnosti. Volný čas má dle Pávkové a kol. (2001) z pedagogického hlediska dva hlavní úkoly:

- 1) výchova ve volném čase – jedinec využívá volný čas smysluplnými aktivitami,
- 2) výchova k volnému času – jedinec se seznámí s možnostmi zájmových aktivit, orientuje se v nich, na základě vlastní zkušenosti si jedinec sám vybírá oblast svého zájmu (Pávková a kol., 2001, s. 17–20).

Hájek a kol. v díle z roku 2008 (Hájek a kol., 2008) kromě výchovy ve volném čase a výchovy k volnému času přidávají navíc pojem výchova volným časem. „*Pojem výchova volným časem označuje aktivity ve volném čase, příslušné instituce, použité metody a formy jako prostředky výchovy. Naznačuje obsahové a institucionální působení individuální, prostřednictvím zařízení, sdružení, médií apod.*“ (Hájek a kol., 2008, s. 67)

Máme tu ještě jeden důležitý pojem, který je zapotřebí uvést. Jedná se o výchovu mimo vyučování. Tento pojem se významově hodně podobá pojmu výchova ve volném čase. Přesto ale z hlediska činností je více obsáhlý pojem výchova mimo vyučování, jelikož nezahrnuje jen odpočinkové, zájmové a podobné činnosti, nýbrž oproti výchově ve volném čase zahrnuje i činnosti zaměřené na sebeobsahu nebo přípravu na vyučování (Hájek a kol., 2008, s. 67).

1.3 Specifika volného času dětí a mládeže

Předškolní věk (3–6 let) – pro předškolní věk je nejdůležitější činností hra. Hra bývá zatím krátkodobá, dítě hry hodně střídá, zájmy jsou ještě nevyhraněné (Hájek a kol., 2008, s. 86). Šestý rok dítěte zpravidla ve většině případů znamená nástup do základní školy, s tím může být spojen nástup do zájmových kroužků, kde dítě začíná rozvíjet své zájmy ve volném čase.

Mladší školní věk (6–11 let) – nástupem do školy si dítě vytváří nové vztahy. Jsou to vztahy jak s učiteli a vychovateli, kteří jsou pro dítě v tomto věku ještě nezpochybnitelnou autoritou, tak také s vrstevníky – spolužáci ze třídy nebo kamarádi z volnočasových kroužků. Mezi dětmi vznikají herní skupiny a první kamarádství, která zatím nemají stálou podobu, vztahy jsou labilní. Chlapci a dívky si začínají hrát odděleně, charakter her se totiž postupně začíná odlišovat (Hájek a kol., 2008, s. 89).

Mladší školní věk je typicky důležitou činností, a to učením. Učení přichází s nástupem do školy a je již nadřazené hře. Učení nemusíme chápat jen jako přípravu

na vyučování, zde hlavní roli hraje i učení spontánní, které se uskutečňuje například prostřednictvím her. „*Hra má v tomto věku stále velký význam, mění se však její charakter. Je realističtější, méně fantastická, promyšlenější, plánovitější a složitější.*“ (Hájek a kol., 2008, s. 90)

Do volnočasových aktivit spadá také méně oblíbená práce. V tomto věku se za práci považuje například sebeobsluha nebo třeba pomoc a spolupráce s kamarády.

Střední školní věk (11–15 let) – v tomto období jsou zájmy už mnohem hlubší oproti předchozímu období. Jsou trvalejší a začínají být více vyhraněné, tyto zájmy se mohou stát už celoživotními. S tím souvisí i to, že zájmy v tomto věku mohou mít vliv na výběr budoucího povolání. Zájmy chlapců a dívek jsou už velmi rozdílné, záleží ale také na individuálních rozdílech, na tom, co daného jedince baví, zajímá, nebo naopak nebaví a nezajímá. Vliv na výběr zájmových aktivit má samozřejmě také rodina, její prostředí a styl výchovy dítěte (Hájek a kol., 2008, s. 98).

Starší školní věk (15–20 let) – zájmy už jsou ustálené, většinou se tedy jedná o zájem zaměřený na jednu konkrétní oblast nebo činnost. Věnují se vybrané oblasti naplno a se zaujetím. Pokud však v předchozích věkových obdobích nebyli vedeni k zájmům, může pro některé jedince být složité orientovat se v možnostech zájmových aktivit, mohou tak být i zcela bez zájmů. To má ale negativní dopad na jedince, který ho ovlivňuje v jeho dalším vývoji (Hájek a kol., 2008, s. 108). „*Mezi nejčastější zájmové okruhy mládeže staršího školního věku patří sport, turistika, technika, přírodověda, drobné rukodělné činnosti a různé druhy umění, ať již receptivně přijímané, nebo aktivně pozorované.*“ (Hájek a kol., 2008, s. 108) Hájek a kol. (2008, s. 108) ve své publikaci uvádějí, že v poslední době klesá zájem o umění výtvarné, hudební nebo dramatické, což přisuzují školskému vzdělání, ve kterém je kladen minimální důraz na rozvoj těchto oblastí.

1.4 Školská zařízení pro zájmové vzdělávání

„*Podle ustanovení školského zákona (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání) jsou do školských zařízení pro zájmové vzdělávání (vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání) zahrnuta střediska volného času (což jsou domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností), školní družiny a školní kluby. Mezi ubytovací a výchovná zařízení (vyhláška 108/2005 Sb., o školských, výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních, ve znění*

pozdějších předpisů) patří domovy mládeže, internáty a školy v přírodě.“ (Hájek a kol., 2008, s. 141)

Středisko volného času

Jedná se o právní subjekty, především o domy dětí a mládeže, které nabízejí širokou škálu zájmových činností. Pokud je to zařízení, které je zaměřeno, tedy nabízí pouze jednu oblast zájmových činností, říká se mu stanice zájmových činností. Střediska volného času mohou navštěvovat děti, žáci, studenti nebo např. rodiče s dětmi (Hájek a kol., 2008, s. 142).

Ve střediscích volného času je dětem nabízeno mnoho druhů zájmového působení. Činnosti se ve většině střediscích pro volný čas dělí na hudební činnosti, kreativní činnosti, pohybové a sportovní činnosti, vzdělávací a jazykové činnosti a jiné. Dítě si může vybrat jednu z těchto nabízených oblastí a v té oblasti se zaměřit na konkrétní zájmovou činnost, která by ho zajímala a mohla ho naplňovat. Jako příklad uvedu například kreativní oblast, ve které je možno se přihlásit třeba na kreslení, malování, keramiku, vyrábění pro holky, šití apod. Tyto činnosti jsou pravidelné a jsou uskutečňovány na základě pravidelné docházky dítěte.

Zároveň tato zařízení nabízejí a organizují příměstské tábory, letní pobytové tábory, výlety, exkurze, soutěže a další podobné akce. Ty už nejsou na principu pravidelnosti, ale jsou spíše příležitostné.

Vyhláška číslo 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, ukládá formy, kterými je možno vést zájmové vzdělávání (Hájek a kol., 2008 s. 142). Mezi tyto formy spadá:

- **Zájmová činnost příležitostná** – jak už víme z názvu, jedná se o akce příležitostné. Můžeme sem zahrnout výlety, exkurze, soutěže, turnaje, divadelní představení, přednášky nebo příměstské tábory, které se zpravidla konají o letních prázdninách.
- **Pravidelná zájmová činnost** – účastník zájmového kroužku musí podat přihlášku a pravidelně do kroužku dochází v obvyklém intervalu jednou týdně, to se ovšem může lišit.
- **Táborová činnost** – koná se především v době letních prázdnin a zpravidla je uskutečňována mimo budovu SVČ. Tábory mohou mít různé formy a typy. Dle typů je můžeme rozdělit například na pobytové nebo putovní.

- Osvětová činnost – „*SVČ mohou poskytovat odbornou pomoc ostatním subjektům pečujícím o volný čas dětí a mládeže v resortu školství i občanským sdružením pracujícím s dětmi a mládeží a sdružením dětí a mládeže.*“ (Hájek a kol., 2008, s. 143)
- Individuální práce s účastníky vedoucí k rozvoji nadání.
- Nabídka otevřených spontánních aktivit – spadají sem pro veřejnost otevřená hřiště, sportoviště, čítárny, herny, internetové pracovny. Aktivity nejsou přímo organizovány pedagogem, ten především vykonává pouze dohled a zajišťuje bezpečnost.
- Organizace soutěží a přehlídek vyhlašovaných nebo spolu vyhlašovaných MŠMT ČR (Hájek a kol., 2008, s. 142–143).

Školní družina

Školní družina je zpravidla součástí základní školy, ale může být zřízena i jako samostatné zařízení sloužící buď jedné, nebo více školám. Je určena především jen pro žáky prvního stupně základní školy. Může být výjimečně navštěvována žáky 2. stupně základní školy, ale to už záleží na dohodě s vedením školy, není to ale obvyklé. Školní družina se dělí na oddělení, a to s tím, že každé oddělení má na starost jeden pedagog. Jedno oddělení má obvykle maximální kapacitu 30 dětí, není tomu tak ale všude, záleží, jakou nejvyšší hranici stanoví ředitel školy. Do školní družiny je žák přihlášen na základě přihlášky a dodržuje se zde pravidelná docházka. Provoz je zajištěn v průběhu dnů, kdy probíhá školní vyučování, v některých případech mohou děti školní družinu navštěvovat i o školních prázdninách (Hájek a kol., 2008, s. 144).

Náplní školní družiny je především pedagogická práce s žáky, kteří plní pravidelnou docházku. Probíhají tu spontánní aktivity dle výběru dětí (kreslení, malování, čtení, hraní deskových her, hraní rolových her, her s hračkami apod.), a to jak v ranních hodinách před začátkem výuky, tak v odpoledních hodinách většinou po pobytu venku, pokud to počasí umožní. Důležité jsou také odpočinkové aktivity a lze využít nějaké klidné zájmové činnosti, hry, odpočinek na koberci nebo relaxační cvičení, které vede pedagog. Odpočinkové činnosti se zařazují především po obědě, také v ranní družině u dětí, které musí vstávat o něco dříve než ostatní děti nenavštěvující družinu. Odpoledne se zařazuje pobyt venku, pokud to dovolí počasí. Venku se hrají organizované pohybové

nebo sportovní hry. Poté většinou následují hry spontánní, kdy pedagog pouze dohlíží a kontroluje bezpečnost (Hájek a kol., 2008, s. 144–145).

Školní klub

Školní klub je určen pro žáky druhého stupně základní školy. Stejně jako ve střediscích volného času jsou dětem nabízeny zájmové aktivity formou kroužků, příležitostné akce nebo nejrůznější spontánní aktivity. Je možnost dítě přihlásit k pravidelné docházce nebo pouze k docházce na vybranou zájmovou činnost či kroužek. Školní klub je otevřen každý všední den, kdy probíhá výuka ve školách, popřípadě i o prázdninách (Hájek a kol., 2008, s. 147).

1.5 Prevence rizikového chování ve volném čase

Volný čas dětí je potřeba nějakým způsobem hlídat a korigovat správným směrem, jelikož je možné, že dítě se dostane do nesprávné party vrstevníků nebo zkrátka pod vlivem někoho nebo něčeho svůj volný čas začne naplňovat nesprávnými činnostmi, tedy se jedná o rizikové chování. Bendl (2015) ve své publikaci uvádí definici Miovského. „*Rizikovým chováním se rozumí chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost.*“ (Bendl, 2015, s. 226) Aby k takovému chování nedocházelo nebo se s tím alespoň pracovalo, existuje prevence rizikového chování. Úkolem prevence rizikového chování je podpora protektivních faktorů a omezování rizikových faktorů v rámci těchto vztahů (Kaliba, 2015, s. 97). Pod pojmem prevence rozumíme jakékoliv aktivity, které vedou k tomu, aby se rizikovému chování předcházelo, nebo v případě, že už se o rizikové chování jedná, tak aby se minimalizovaly jevy s tím spojené (Bendl, 2015, s. 228). Na rozvoj rizikového chování má vliv několik faktorů, mezi které můžeme řadit rodinné prostředí, výchovný styl, působení vrstevníků, působení školního prostředí a podobně.

Prevenici dělíme na:

- Primární prevence – využívá se jako prevence ještě před propuknutím nějakého druhu rizikového chování za účelem předcházení tomuto chování. Je to tedy ta první možná prevence. Primární prevenci rozlišujeme na specifickou a nespecifickou. Specifická, jak už nám napovídá název, je na něco zaměřená, na konkrétní formu a typ rizikového chování. Naopak nespecifická není zaměřená na konkrétní typ, působí obecně (Bendl, 2015, s. 229).

- Sekundární prevence – zde už jedinec vykazuje některou z forem rizikového chování a pracuje se s ním tak, aby se nevhodné chování zcela omezilo nebo alespoň minimalizovalo.
- Terciární prevence – ta se také využívá tam, kde už se nějaká forma rizikového chování vyskytuje, pracuje se hlavně na minimalizování následků takového chování.

Do rizikového chování řadíme agresi a šikanu, závislostní chování, rasismus, negativní působení sekt, rizikové sporty, rizikové chování v dopravě, záškoláctví, poruchu příjmu potravy, sexuální rizikové chování a podobně.

V opačném a lepším případě mohou právě správně zvolené volnočasové aktivity působit jako prevence proti rizikovému chování.

Kachlík a kol. (2017, s. 12) ve své publikaci uvádí výzkumné šetření pod tématem „volnočasové aktivity jako faktor prevence a rizik problémového chování“, ve kterém se zaměřuje na aktivity volného času, jež mají preventivní charakter. Z výzkumu mimo jiné vzešlo, že preventivně proti problémovému chování působí strukturované aktivity, také různorodost v podobě aktivit ve volném čase. V případech, kdy děti nenavštěvují (nebo jen velmi zřídka navštěvují) jakékoliv zájmové kroužky nebo většinu času tráví u počítačů, je větší pravděpodobnost rozvoje problémového chování (Kachlík a kol., 2017, s. 27).

1.6 Současná problematika volného času

Komunikace je v naší společnosti velmi důležitá. Komunikovat mezi sebou můžeme jak osobně, tak prostřednictvím médií (což je v dnešní době častější forma komunikace). Nejrozšířenější je komunikace prostřednictvím internetu, především jsou to však sociální sítě (Pospíšil a kol., 2018, s. 37). Lidé tráví denně čas na internetu – ať už se jedná o sociální sítě nebo online hry. Tento přístup mají bohužel dnes i ti nejmladší a ne vždy je kontrolováno dospělými, čím na internetu svůj volný čas tráví. To, že internet zastává velkou část volného času dětí a mládeže, dokazuje také výzkum na téma české děti venku, který prováděla Nadace Proměny Karla Komárka z roku 2020 (Nadace Proměny Karla Komárka, 2020).

Zdroj: Nadace Proměny Karla Komárka, 2020

Výzkum mimo jiné ukazuje přehled toho, kolik času tráví děti venku. V týdenním průměru jsou to dvě hodiny. Myslím si, že děti pro správný a zdravý vývoj potřebují trávit více času na vzduchu – ať už je to na zahradě, v parku nebo kdekoli jinde. Jelikož ale spoustu času tráví děti ve škole, je podle mě velmi důležité, aby se i učitelé snažili přizpůsobit výuku a trávili s dětmi alespoň nějaký čas venku, samozřejmě v rámci možností. To nalezneme i ve výzkumné zprávě. „Právě ve škole ale děti stráví velkou část dne, resp. týdne a je smutným zjištěním, že podle všech výpovědí se během výuky dostane ven jen naprostá menšina z nich, situace o přestávkách není výrazně lepší.“ (Nadace Proměny Karla Komárka, 2020)

Také Národní lékařská knihovna zveřejnila výzkum na téma volnočasové aktivity z roku 2019. Poukazuje na nadměrné používání moderních technologií u dětí ve volném čase, a to ať už se jedná o používání mobilů nebo počítačů. Z výzkumu také vychází, že více tímto stylem tráví volný čas chlapci než dívky (National Library of Medicine, 2019).

2 Zařízení ústavní výchovy

Ústavní výchova je jedním z druhů spadajících do oblasti náhradní výchovné péče. Podle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy se řídí tímto zákonem: „*zákon číslo 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*“ (MŠMT). Pod zákon číslo 109/2002 Sb. se řadí několik vyhlášek. Je to například „*vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních*“ (MŠMT). Vyhlášek existuje více, ale tuto, kterou uvádím, považuji za nejpodstatnější.

Ústavní péče řeší problémy znevýhodněných členů společnosti, a to ať už se jedná o krátkodobé, dlouhodobé či trvalé hendikepy. Ústavní péče je zároveň také sociálním prostředím, které se pro klienty stává domovem – dočasným nebo trvalým. Dále ústavní péče nabízí zkušenosti a jistoty v podobě pečovatелů jakožto osob, na které se může klient kdykoliv obrátit, prostor vymezený pouze pro klienty a jejich potřeby. Cílem ústavu by také měla být snaha o vytvoření náhradní domácnosti. Při nesplnění těchto pečovatelských kritérií dochází u klientů často k deprivaci či nestabilitě osobnosti. Každý ústav má také svá pravidla a hranice (psané či nepsané), jež musí každý klient i personál dodržovat pro ideální chod instituce (Matoušek, 1999).

2.1 Dětský domov

Dětský domov je jednou z institucí, které zastřešuje ústavní péče. Jedná se o náhradní domov pro děti, které z mnoha důvodů nemohou být ponechány ve svém rodinném prostředí. Co je považováno za skutečný domov dle autora Miroslava Válka, uvádí Škoviera ve své publikaci. „*Domov jsou ruce, na kterých smíš plakat.*“ (Škoviera, 2007, s. 113) Zařízení funguje v nejvyšší možné míře na stejném principu jako běžná rodina, i když všichni víme, že běžnou rodinu dětský domov jednoduše nahradit neumí. Probíhá zde především výchova, také zabezpečení hmotných a sociálních podmínek jedince, jak uvádí ve své publikaci Knotová (Knotová, 2011, s. 60).

„*Poslání dětského domova je mimo jiné tvorba prostředí a podmínek pro všestranný rozvoj dětí a příprava na život v moderní společnosti. Tato instituce spojuje potřeby dítěte v podobě výchovy, rodinné stability a životní jistoty na dobu neurčitou nebo trvalou.*“ (Hrdličková, Pávková, 1987, s. 8)

Do dětských domovů jsou umisťovány děti zdravé, bez výrazných výchovných problémů, ve věku od 3 do maximálně 26 let, a to na základě toho, zda pokračují ve vysokoškolském studiu, či nikoliv. Pokud nepokračují ve studiu, zpravidla opouští dětský domov v 18 letech. O přijetí do ústavní péče rozhoduje soud, v případě ohrožení dítěte na životě může soud rozhodnout o předběžném opatření (Knotová, 2011).

Jak jsem již zmiňovala, děti jsou do dětských domovů umisťovány na základě nefunkčního rodinného prostředí, ve kterém žijí. Důvodem často bývá týrání v rodině, nedostatečná péče, alkoholismus, rodiče ve výkonu trestu odnětí svobody, úmrtí rodičů bez možnosti setrvání v rodinném kruhu a opuštění dítěte rodiči, popřípadě návrat z nefunkční pěstounské péče.

Dětské domovy dětem poskytují především sociální a výchovné zázemí. Bohužel velký počet dětí do dětských domovů přichází jako děti nechtěné, děti z rozpadlých rodin nebo rovnou z kojeneckých ústavů. Přestože primárními důvody umístění do DD jsou sociálního rázu, často jsou přidružené i problémy výchovné nebo zdravotní (Janský, 2014, s. 116).

Pokud je dítě v rodině nechtěné, může to vyvolat spousty problémů a mít určité dopady na chování dítěte. Může se stát, že vztahová osoba dítě přijímá, protože musí, nikoliv z důvodu, že k němu chová nějaké city. Toto odmítnutí se může vztahovat pouze na některá vývojová období (Schmidbauer, 2000, s. 39–40).

V dětském domově jsou děti rozřazeny do rodinných skupin podle věku či podle pohlaví. Dle Knotové mohou být rodinné skupiny pojmenovány ještě jiným způsobem. „*Základní organizační jednotkou, v níž probíhá výchova v dětském domově, je výchovná skupina – tzv. rodinná buňka.*“ (Knotová, 2011, s. 60) Pávková (2001, s. 145) nazývá základní organizační jednotku výchovnou skupinou. Každá rodinná skupina má svého hlavního vychovatele, vychovatelé jsou dětmi nazýváni jako „teta“ nebo „strejda“. Skupina je běžně tvořena pěti až osmi dětmi.

Odloučení dítěte od rodiny s sebou nese nezpochybnitelně řadu rizik. Pávková a kol. (2001) popisují dva základní procesy podle Vágnerové (1999).

Institucionalizace – „*Ztráta kontaktu s běžnou společností.*“ (Pávková a kol., 2001, s. 143)

Ideologizace – dítě či dospívající si osvojuje vzorce hodnot, postojů a chování, které přejímá od vrstevníků, bohužel ne vždy jsou to vzorce pozitivní (Pávková a kol., 2001, s. 143).

Dětem je poskytována péče podobně jako v rodině, ale žádný vychovatel nedokáže v plné míře nahradit to, co by mu mohla poskytnout biologická matka. „*Rodiče (osoby odpovědné za výchovu) mají právo udržovat s dětmi písemný kontakt, telefonovat si a uskutečňovat vzájemné návštěvy.*“ (Knotová, 2011, s. 60) Podmínkou převzetí dítěte je souhlas instituce, ve které je dítě umístěno. Mají právo na volný čas – ať už organizovaný nebo neorganizovaný. Je jim poskytována možnost navštěvovat jiná školská zařízení pro rozvoj jejich zájmů. Děti se klasicky vzdělávají, dojíždí do okolních škol.

„Výuka a vzdělávání naplňují značnou část dne, zejména v zařízeních pro děti a mládež. Výuka se může konat buď na půdě ústavu, nebo mimo něj. Jsou-li klienti schopni dojíždět za výukou jinam, je to lepší; nepřicházejí o styk s reálným vnějším světem a oslabují se jejich vazby na umělý svět ústavní.“ (Matoušek, 1999, s. 105)

U dětí z dětských domovů často bývá problém s adaptací mezi kolektiv tvořený převážně dětmi z rodin. Tyto děti bývají vytlačovány na okraj třídních skupin a v krajních případech i šikanovány. Školní prostředí nabízí rizikovým mladistvým možnost se začlenit a adaptovat do společnosti, tímto oslabit jejich delikventní chování. V případě kolektivu tvořeného výhradně z mladistvých s delikventními sklony je velice malá šance na ovlivnění jejich vývoje, který často přerůstá v kriminální činnost. Naopak je tomu při začlenění těchto „problémových dětí“ mezi širší skupinu dětí bez sklonu k asociálnímu chování. Dalším způsobem prevence jsou pravidelné otevřené besedy pro všechny klienty, které nahrazují rodinný kruh při zjišťování a předávání informací o stavu všech zúčastněných (Matoušek, 1999).

Nedílná součást každého ústavu je denní program. Ten by správně měl následovat pečlivě vykonstruovanou koncepci ústavu. Cílem koncepce je primárně vytvořit pro klienty výchovné, bezpečné a terapeutické prostředí. Pro správné využití takovéto koncepce je zapotřebí týmová spolupráce a nekonfliktnost všech zúčastněných osob – klienti – děti a dospívající, personál, příbuzenstvo, dobrovolná výpomoc, externí pracovníci apod. Děti by měly být hlavním tématem každého denního programu. Pro správný vývoj jejich osobnosti takový program obsahuje mnoho možností uplatnění a rozvíjení dovedností dětí, což vytváří vztah, dobrý pocit z vykonané činnosti a předchází deprivaci klientů. Při uplatnění denního programu je důležité dbát na individualitu a potřeby. V opačném případě dochází k negativnímu sebehodnocení, ztrátě sebedůvěry a sebeúcty, a to i v případě, že klient nemá možnost žádné činnosti (Matoušek, 1999).

Do denního programu také patří pracovní aktivity. Tyto aktivity rozdělujeme na aktivity ústavní a mimoústavní. Důležitým aspektem funkčního provozu ústavu jsou následující činnosti: údržba objektu a venkovní zeleně, vaření, žehlení, topení, úklid, drobné zahradnické práce apod. V ideálním případě jsou děti vedené k dobrovolnému vykonávání těchto aktivit a v nejlepším případě vytvářejí v dětech pocit začlenění, sebechvály a hrdosti z vykonané práce. Pracovní aktivity se dají využít i jako trest či sankce. Avšak špatné uplatnění může vést k nefunkčnosti péče. Následujícím druhem pracovních aktivit jsou aktivity, které se přímo nevykonávají nebo nesouvisí s ústavem. Například brigády či pomocné práce v okolí objektu (Matoušek, 1999).

V dětských domovech mají pedagogové stanovené určité cíle, které by se měli snažit v dětech rozvíjet a podporovat je v dosažení těchto cílů. Lazarová a kol. (2005, s. 25) ve své publikaci uvádějí a popisují koncepce výchovy v dětských domovech, současně s tím uvádí související dlouhodobé a krátkodobé cíle.

Mezi dlouhodobé výchovné cíle můžeme řadit:

- všestranný rozvoj osobnosti,
- bezproblémové zařazení do života,
- rozvoj sebedůvěry a sebevědomí,
- dokončení vzdělání,
- adekvátní řízení a využívání volného času,
- rozvoj vztahů k druhým lidem,
- vybudování vztahu k práci (Lazarová a kol., 2005, s. 25–26).

Mezi krátkodobé výchovné cíle můžeme řadit:

- zvládat péči o domácnost,
- zvládat péči o sebe,
- zachovávat úctu k morálce a právu,
- připravenost na rodinný život,
- seberealizace, využívání svých schopností,
- volba povolání, kladný vztah k práci,
- schopnost řešit problémy,
- umět ovládat vlastní emoce (Lazarová a kol., 2005, s. 26–27).

V dětských domovech probíhá také hodnocení klientů, tedy dětí. Hodnocení je nedílnou součástí, dává dětem povědomí o tom, co je správné, co naopak není, co mohou, a naopak nemohou dělat. Podle Žejdla (1976) může vychovatel uplatňovat jako odměny například pochvalu, prominutí kázeňských opatření, návrh na vyšší kapesné

nebo návrh na věcnou odměnu. Naopak jako kázeňská opatření může vychovatel využít napomenutí, zákaz individuálních vycházek na určitou dobu, vyloučení z některého druhu zájmové činnosti (Žejdl, 1976, s. 62–63). Jelikož se jedná o starší publikaci, v dnešní době jsou odměny a tresty poněkud modernější, ale týkají se těchto uvedených oblastí.

2.2 Další zařízení ústavní péče

Dětský domov se školou

Oproti běžnému dětskému domovu do tohoto zařízení jsou přijímány děti se závažnějšími výchovnými problémy. Zpravidla jsou tu děti ve věku od šesti let do věku, kdy ukončí povinnou školní docházku. Jako u běžného dětského domova jsou děti řazeny do výchovných skupin. Jak jsme se dozvěděli již z názvu, součástí zařízení je škola. Pokud nepřetrvává důvod navštěvovat školu v dětském domově, může být dítě přeřazeno do běžné základní školy (Knotová, 2011, s. 61). I zde mají děti právo na volný čas.

Výchovný ústav

Jedná se o zařízení, kam jsou umisťovány děti se závažnými problémy ve věku od dvanácti do osmnácti let. Jsou tu děti, u kterých umístění do dětského domova není vhodné (Janský, 2014, s. 116). Stejně jako u dětského domova se školou jsou součástí ústavu školy. Děti jsou opět rozděleny do výchovných skupin po pěti až osmi dětech s jedním hlavním vychovatelem. Volný čas je zařazen do denního režimu dětí, který je pevně stanoven (Knotová, 2011, s. 62).

Diagnostický ústav

Pávková a kol. (2001) ve své publikaci uvádí, že existují dva druhy diagnostických ústavů, a to pro děti nebo pro mládež (Pávková a kol., 2001, s. 146). V průběhu pobytu v diagnostickém ústavu, který zpravidla trvá maximálně dva měsíce, je hlavní funkcí především diagnostika a následné rozhodnutí o instituci, do které bude dítě umístěno. Přijímány do zařízení jsou děti na základě soudního rozhodnutí, v některých případech postačí pouze žádost zákonného zástupce dítěte. Děti zde pobývají ve výchovných skupinách s hlavním vychovatelem stejně jako v dětském domově, pouze v menším počtu – okolo čtyř až šesti dětí. Stejně jako u dětského domova se školou je zde škola přímo

v areálu diagnostického ústavu. Po vyučování je důležitý prostor pro volný čas (Knotová, 2011, s. 62).

Středisko výchovné péče

Středisko výchovné péče poskytuje služby klientům od 6 do 18 let, a to na principu dobrovolnosti. Jedná se o zařízení poradenské. Služby jsou poskytovány ambulantně nebo internátně. Pokud se jedná o internátní pobyt, zpravidla trvá 8 týdnů. V rámci internátního pobytu je zajištěno vzdělávání. Výchovná skupina je početně zastoupena 6–8 klienty (Knotová, 2011, s. 62).

„Pokud chceme pomáhat dětem, pomozme jejich rodičům – terénní sociální práci a finančně nenáročnými obecními nájemními byty. Až potom hledejme náhradní řešení, ne však zlaté klece, ale odborně připravené a milující lidi.“ (Škoviera, 2007, s. 117)

3 Pedagogičtí pracovníci

To, jak bude každé zařízení fungovat, záleží na tom, jak bude fungovat personál zařízení. Každý člověk, který chce pracovat v ústavních nebo podobných zařízeních, musí splňovat podmínky – ať už jsou to podmínky osobnostní nebo podmínky dokončeného příslušného vzdělání. Osobnostně by takový člověk měl být vyrovnaný, měl by umět ovládat své emoce, být především empatický, vstřícný a nápomocný klientům zařízení. Jsou to velmi důležité osoby, protože právě s nimi tráví klienti nejvíce času a jsou jimi ovlivňováni a mnohdy připravováni na budoucí samostatný život, jako je to právě třeba v dětských domovech. Sekera (2009) ve své knize cituje Vovsíka, který popisuje nároky, jaké by osobnost vychovatele v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy měla mít: „*Udělá-li chybu soustružník a vyrobí zmetek, zahodí ho a nic se neděje. Budeme-li se my dopouštět chyb a omylů, zanecháme v dětech, jež nám byly svěřeny, hluboké a velmi těžko odstranitelné stopy, jichž se nelze zbavit prostým odhozením.*“ (Sekera, 2009, s. 38) Tato slova mě velmi zaujala a společnost by si měla více vážit lidí, kteří dobrovolně vstoupí do této oblasti a pracují jako pedagogové, vychovatelé, sociální pracovníci a podobně, jelikož pracovat s klienty není vůbec jednoduché. A jak už zaznělo, pokud uděláme chybu, mnohdy je to nevratné a nenapravitelné.

Legislativně se osobností vychovatele zabývá zákon číslo 563/2004 Sb. Tento zákon nalezneme i v pedagogickém slovníku. J. Průcha (2009) ve slovníku popisuje, kdo je dle zákona pedagogickým pracovníkem. „*Pedagogickým pracovníkem je nejen ten, kdo koná přímou vyučovací činnost (učitel), ale i ten, kdo vykonává nepřímou pedagogickou činnost (vychovatel, speciální pedagog, psycholog, pedagog volného času, asistent pedagoga, trenér, vedoucí pedagogický pracovník).*“ (Průcha, 2009, s. 396)

Pedagogičtí pracovníci, kteří mohou realizovat výchovnou práci v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy, jsou:

- vedoucí vychovatelé,
- vychovatelé,
- asistenti pedagoga (Sekera, 2009, s. 38–39).

Některá zařízení a vyhlášky zařazují do této pozice také práci speciálního pedagoga.

3.1 Osobnost vychovatele

Kompetence vychovatele můžeme popsat jako soubor toho, co by pedagogický pracovník měl umět, znát, respektive soubor toho, co se od něho při výkonu práce očekává. Kompetence pedagogických pracovníků popisuje několik autorů. Například O. Sekera (2009) uvádí ve své publikaci výčet kompetencí od autorky J. Vašutové.

„J. Vašutová (2004, s. 104) uvádí společné osobní kompetence pro pedagogické pracovníky:“

- psychická odolnost a fyzická zdatnost,
- empatie a tolerance,
- osobní postoje a hodnotové orientace,
- osobní dovednosti (zvládat řešení problémů, kooperaci a kritické myšlení),
- osobní vlastnosti (být zodpovědný, důsledný apod.) (Sekera, 2009, s. 58).

„Také C. Határ (*Vychovávateľ*, 2007, s. 35–36) se zabývá podrobnějším vymezením profesních kompetencí sociálního pedagoga.“ (Sekera, 2009, s. 58) Oproti Vašutové se Határ kompetencím věnuje podrobněji a rozčlenil je na vyšší počet. Zařadil sem:

- edukační a reedukační kompetence,
- poradenské kompetence,
- diagnostické a prognostické kompetence,
- kompetence sociálně-výchovné prevence, intervence, profylaxie a terapie,
- organizačně-manažerské, evaluační, administrativní a kooperační,
- komunikační,
- sociální a (re)socializační,
- integračně-kompenzační a facilitátorské,
- sociálně a výchovně rehabilitační,
- osobnost aktivující, stabilizující a usměrňující,
- kompetence sociálně-pedagogického výcviku,
- vědecko-výzkumné (Sekera, 2009, s. 58–59).

Janiš, Kraus a Vacek (2008) popisují řadu funkcí, které musí plnit pedagogický pracovník na pozici učitele. Spadají tam funkce plánovací, motivační, komunikativní, řídicí a organizační. Dodávají, že, pokud se jedná o vychovatele, funkce rozšiřujeme o některé specifické, kterými se myslí funkce pečovatelská a zaopatřovací (Janiš, Kraus, Vacek 2008, s. 87).

Kouteková (2006) ve své publikaci uvádí výzkum, který se zajímá mimo jiné o typologii vychovatelů. Z výsledků vyšlo, že nejčastěji jsou vychovatelé dominantní – jsou vedoucími, organizátory. Další typologie mohou být vychovatelé tolerantní, liberální, agresivní, kooperující a podobně (Kouteková, 2006, s. 93). Vychovatel by měl být nějakým způsobem vyrovnaný, rozhodně ne agresivní. To, jestli se jedná o dominantní postavení nebo liberální postavení, záleží také na nastavení dané osobnosti.

3.2 Kvalifikační předpoklady vychovatele

Pro práci vychovatele je zapotřebí mít nějaké znalosti a dovednosti z oblastí, ve které chce pracovat. V poslední době se nároky na výkon určité pozice zvyšují a mnohdy přestává stačit středoškolské vzdělání, je zapotřebí vzdělání doplnit o vysokoškolské. V období studia se setkáváme s mnoha praxemi, ve kterých máme možnost navštívit různá zařízení a zjistit, jak to v zařízeních chodí, zda by nás tato práce bavila a hodíme se na ni. Praxe jsou velmi podstatné a napomáhají při výběru budoucí práce.

Na pozici vychovatele musíme mít znalosti z mnoha oblastí. „*Jedná se o znalosti v oblasti obecné pedagogiky, řešení výchovných problémů, protidrogové prevence, multikulturní výchovy, výchovy proti šikaně, speciální pedagogiky, defektologie, didaktiky a didaktické techniky, hodnocení, testování a měření ve vzdělávání, pedagogického projektování a vývoji kurikula, sociální pedagogiky a školní a pedagogické psychologie.*“ (Sekera, 2009, s. 62)

Podle autorky E. Kratochvílové, kterou ve své publikaci uvádí O. Sekera (Sekera, 2009, s. 62), by vychovatel měl:

- realizovat výchovu tvořivě, uplatňovat současné novodobé poznatky,
- realizovat výchovně-vzdělávací činnosti v konkrétních podmínkách,
- uplatňovat dobrou úroveň sociální a pedagogické komunikace,
- užívat svých schopností ve výchově,
- uplatňovat metody pedagogického výzkumu při sledování a hodnocení úrovně a výsledků výchovně-vzdělávací činnosti,
- celoživotně se vzdělávat, sebevzdělávat a zdokonalovat (Sekera, 2009, s. 62–63).

Dle Jiřiny Pávkové (Socialia, 2000, s. 23) je profesní příprava pedagogů volného času ne zcela na dobré úrovni, právě k tomu by podle ní měly přispět vysoké školy se zaměřením na pedagogickou oblast.

„Pro povolání vychovatele – pedagoga volného času se v současné době mohou uchazeči připravit několika způsoby:“ (Socialia, Pávková, 2000, s. 24)

- studium na střední pedagogické škole,
- studium na vyšší odborné škole s pedagogickým zaměřením,
- doplňující pedagogické studium,
- studium na vysoké škole s pedagogickým zaměřením (Socialia, Pávková, 2000, s. 24).

Dle zákona o pedagogických pracovnících od autorů Trundy a Šimáčka (2014, s. 42) získává vychovatel odbornou kvalifikaci v případě, že má vysokoškolské vzdělání, vyšší odborné vzdělání, střední vzdělání s maturitní zkouškou, to vše z oblasti pedagogických věd (Trunda a Šimáček, 2014. s. 42–43).

3.3 Náplň práce pedagogických pracovníků

V dětských domovech jsou děti rozdělené do výchovných skupin s tím, že každá výchovná skupina má svého vedoucího vychovatele. Vychovatel v dětském domově často zastává roli rodiče, a tak je zapotřebí, aby takový vychovatel zvládl řešit každodenní problémy a strasti, zastávat péči a mít především kladný vztah ke každému dítěti jako k vlastnímu. Vychovatelé v dětských domovech jsou nazýváni jako tety a strejdové.

Činnosti realizované v rámci výchovně-vzdělávací práce by měly vycházet z týdenních programů a podle Sekery do hlavních činností řadíme výchovu a vzdělávání, terapii, reedukaci a resocializaci (Sekera, 2009, s. 69–70).

Vocilka (2001) uvádí činnosti, které převažují ve výchovných ústavech, tedy i v dětských domovech, naplňují tak práci vychovatelů. Patří tam aktivity hlavně sportovního rázu, dále pracovní činnosti, zájmové aktivity, vzdělávací aktivity, výtvarné činnosti, dramatická výchova a podobně (Sekera, 2009, s. 70).

Vocilka (2001) říká, že na rozdíl od jiných výchovných ústavů se v dětských domovech klade důraz na rekreační a prázdninové pobyty mimo DD, také výlety, exkurze, turistické akce, hry a soutěže (Sekera, 2009, s. 71).

Škoviera (2007) vytvořil tabulku vycházející z výzkumu mezi vychovateli. Tabulka nese název zastoupení činností v práci vychovatele a uvádí ji ve své publikaci (Škoviera, 2007, s. 106). Činnosti vychovatele podle Škoviera jsou:

- příprava na školu a vyučování – pomoc s domácími úkoly, procvičování učiva,
- sebeobslužné činnosti,

- činnosti, které děti aktivně rozvíjejí – zájmové aktivity,
- relaxační a zábavné činnosti – vycházky, zábavné aktivity,
- společensky prospěšná činnost – úklid, práce na zahradě,
- příprava stravy – vaření, pečení,
- dozor nad dětmi – akce pod jiným dozorem, dozor vykonávaný při noční službě,
- jiné pomocné činnosti – návštěva lékaře apod.,
- administrativa (Škoviera, 2007, s. 106).

4 Výzkumné šetření

Empirické šetření se zaměřuje na volný čas dětí v dětském domově, respektive analyzuje a popisuje trávení jejich volného času. Jedná se o trávení volného času dětí a mládeže do osmnácti let, kteří žijí v dětském domově. Jedním z cílů empirického šetření je tedy zjistit, jak je tento volný čas naplňován. Zároveň mohou výsledky šetření posloužit pedagogům dětských domovů k zamyšlení nad tím, zda své práci (tedy i klientům dětských domovů) věnují maximální možnou péči po všech stránkách.

Výzkumné šetření bylo provedeno formou kvalitativního výzkumu za pomoci polostrukturovaných rozhovorů neboli interview s pedagogy vybraného dětského domova. Dle Švaříčka a Šed'ové (Švaříček, Šed'ová a kol., 2014, s. 159–160) se používá označení hloubkový rozhovor, jehož výhodou je možnost zachycení výpovědi v přirozené podobě.

V následujících kapitolách se zabývám teoretickými východisky empirického šetření, dále uvádím vědecko-výzkumný problém, cíle výzkumu, výzkumné otázky, metodu sběru dat a následnou analýzu a interpretaci získaných dat. Na závěr je popsána výzkumná zpráva, která uvádí výsledek empirického šetření.

4.1 Teoretická východiska empirického šetření

Z předchozích teoretických kapitol vychází informace, které jsou dále zkoumány v empirické části práce.

V první kapitole se setkáváme s pojmem volný čas, který se ve velké míře objevuje i v empirické části, jelikož cílem práce je analyzovat volný čas dětí. V této kapitole je volný čas popsán, jsou rozebrány funkce a pohledy, na něž mají různí autoři různé názory. Uvádí se v této části také výzkum Nadace Karla Komárka, ze kterého vychází, že volný čas dětí je v současné době naplňován z velké části moderními technologiemi, což je v empirické části také zkoumáno. Zároveň v teoretické části nalezneme kapitolu o tématu prevence rizikového chování, což naplňuje také můj výzkum.

Ve druhé kapitole se práce věnuje ústavní výchově, konkrétně popisuje zařízení spadající pod ústavní péči. Toto téma je v empirické části zahrnuto tím způsobem, že veškerý zkoumaný volný čas probíhá především v dětském domově, tedy v jednom z druhů zařízení ústavní výchovy.

Třetí kapitola se věnuje pedagogickým pracovníkům. Právě z pohledu pedagogických pracovníků (konkrétně vychovatelů) je volný čas dětí zkoumán. V teoretické části je popsána náplň práce těchto vychovatelů, což se hodně prolíná také do empirické části, jelikož volný čas je nějakým způsobem vychovateli organizován a korigován správným směrem.

Vědecko-výzkumný problém

Jakými způsoby využívají děti z dětského domova jejich volný čas?

Stanovení cíle výzkumu

Hlavním cílem této bakalářské práce je analyzovat trávení volného času u dětí v dětských domovech v současné době z pohledu vychovatelů dětského domova.

Mezi **dílčí cíle** výzkumu řadím:

- Zjistit, zda vychovatelé dětem nabízejí činnosti pro vyplnění volného času (a popřípadě jaké) nebo zda jim zajišťují vyplnění volného času prostřednictvím jiných organizací.
- Zjistit, do jaké míry volný čas dětí ovlivňují vychovatelé.
- Zjistit, jaký mají děti vztah k moderním technologiím ve svém volném čase.
- Zjistit, jak děti vyplňují svůj neorganizovaný čas.
- Zjistit, zda vychovatelé kladou důraz na prevenci rizikového chování a popřípadě jakými způsoby.

Výzkumné otázky

Na základě stanovených cílů výzkumu byly vyvozené výzkumné otázky:

Hlavní výzkumná otázka:

HVO: Jakým způsobem děti v dětském domově mají možnost trávit svůj volný čas?

Dílčí a tazatelské výzkumné otázky:

DVO1 – Jaké organizované činnosti vychovatelé dětem nabízejí?

TO – Jaké zájmové činnosti dětem nabízíte?

TO – Jaké druhy aktivity děti nejvíce upřednostňují?

TO – Jsou dětem zprostředkovány zájmové činnosti i mimo dětský domov?

TO – Reagují vychovatelé na aktuální trendy při přípravě aktivit pro děti?

TO – Mají děti možnost účastnit se zájmových aktivit s jinými dětskými domovy?

DVO2 – Jakými způsoby ovlivňují vychovatelé trávení volného času dětí?

TO – Jakými způsoby děti motivujete k činnostem?

TO – Máte nějaké zkušenosti, co na děti platí a neplatí?

TO – Jak ovlivňujete přípravu dětí na vyučování?

TO – Dostávají děti nějaká omezení za nevhodné chování?

TO – Dostávají děti nějaké odměny za vhodné chování?

TO – Jaké spatřujete výhody v tom, že máte možnost ovlivňovat volný čas dětí?

TO – Pořádáte pro děti besedy nebo workshopy pro rozvoj jejich zájmů?

DVO3 – Jak děti využívají moderní technologie k trávení volného času podle vychovatelů?

TO – Jak často mají děti přístup k mobilům a počítačům?

TO – Kontrolujete, co děti na mobilech a počítačích ve volném čase dělají?

TO – Mají děti v počítačích přístup k nějakým naučným programům nebo hrám?

TO – K čemu děti moderní technologie nejvíce využívají?

TO – Využíváte mobily a počítače jako zdroj odměn nebo trestů?

DVO4 – Jak děti využívají neorganizovaný čas?

TO – Co dětem nabízíte pro vyplnění jejich neorganizovaného času?

TO – Mají děti možnost vycházek?

TO – Máte pod dozorem, co děti dělají ve svém neorganizovaném čase?

TO – Jakou míru soukromí mají děti ve svém volném čase?

TO – Jak vypadá večerka dětí?

TO – Změnily se preference dětí v oblasti trávení volného času během posledních let?

DVO5 – Jaké činnosti ve volném čase nabízejí vychovatelé dětem v oblasti prevence rizikového chování?

TO – Bavíte se s dětmi o možných druzích rizikového chování?

TO – Děláte s dětmi aktivity zaměřené na prevenci?

TO – Nabízíte dětem nějaké online preventivní hry?

TO – Potýkáte se v dětském domově s nějakými formami rizikového chování?

Jaké je řešení?

Rozhodnutí o metodách

Tato kapitola se věnuje vzorku respondentů, kteří souhlasili s účastí na výzkumném šetření. Popisuje rozhodnutí výběru metod sběru dat a podmínky vstupu do terénu.

Vzorek respondentů

Všichni vybraní respondenti jsou pracovníci jednoho určitého dětského domova. S respondenty jsem se spojila prostřednictvím domluvy s paní ředitelkou dětského domova. Rozhovor byl proveden s 5 respondenty, nejprve byl proveden předvýzkum, díky kterému jsem měla možnost zjistit nedostatky v položení otázek a pro následné rozhovory je upravit. Rozhovorů se účastnili respondenti obou pohlaví (čtyři ženy a jeden muž), ti byli různého věku v rozpětí od 23 do 50 let a s různě dlouhými pracovními zkušenostmi (5-15 let) pro lepší zachycení výsledků empirického šetření. Všichni respondenti byli ujistěni o anonymitě a souhlasili s nahráváním rozhovoru na diktafon.

Pro zachování anonymity jsem pro praktickou část zvolila pojmenování respondentů podle abecedy: respondent A, respondent B, respondent C, respondent D, respondent E.

Výběr metod sběru dat

Jako metodu pro sběr dat jsem si vybrala polostrukturovaný rozhovor neboli interview. Za použití rozhovoru jsem se dozvěděla cenné informace. Díky tomu, že se jedná o rozhovor polostrukturovaný, jsem v průběhu rozhovoru s respondenty mohla pokládat dodatečné otázky, které se nabízely. Za pomoci rozhovoru je větší pravděpodobnost porozumění zkoumaným problémům, což ve své publikaci uvádí i Pavlásek a Nosková (2013). „*Naopak společným znakem všech linií a přístupů kvalitativního výzkumu se stala snaha popsat životní světy, zevnitř, z pohledu jednajících subjektů (aktérů), a tím přispět k lepšímu porozumění sociální skutečnosti, zkoumaným problémům.*“ (Pavlásek, Nosková, 2013, s. 7) Při použití rozhovoru hrají velkou roli dva aspekty. „*Jde o přístup k dotazovanému a postoj vůči obsahu sdělení.*“ (Hendl, 2016, s. 175) Přístup k dotazovanému by měl být citlivý, nijak zaujatý a neměl by jakýmkoliv způsobem ovlivňovat odpovědi respondentů.

Předpokladem pro rozhovor byly předem připravené otázky o celkovém počtu 27. Otázky byly rozděleny do 5 oblastí, kdy každá oblast zahrnovala okolo 5 až 6 otázek. Rozhovor začínal otázkami zaměřenými na organizovaný čas dětí, tedy na zájmové činnosti dětí, kterých mohou využívat ve volném čase. Dále následovala oblast, která se zajímala o ovlivňování volného času dětí, tam spadají otázky na téma motivace nebo odměny a tresty za chování dětí. Poté byly otázky zaměřeny na zjišťování trávení volného času u moderních technologií. Mimo organizovaného času jsem respondentům pokládala otázky také ohledně neorganizovaného času, kam spadají témata jako vycházka, večerka nebo míra soukromí dětí. V neposlední řadě jsem se zajímala také o prevenci rizikového chování.

Zajištění vstupu do terénu

Zajištění vstupu do terénu probíhalo na základě domluvy s paní ředitelkou dětského domova. Prostřednictvím paní ředitelky byly domluveny schůzky s vybranými respondenty. Rozhovory probíhaly ve vychovatelně, tudíž v přirozeném prostředí.

Sběr dat a jejich organizace

Veškerá data byla získána pomocí polostrukturovaného rozhovoru s vychovateli dětského domova. Rozhovory probíhaly ve vychovatelně, v klidné místnosti bez rušivých elementů, cílem bylo získání co nejvíce podstatných informací. Rozhovory byly nahrávány na diktafon, s čímž byli všichni respondenti seznámeni a souhlasili s tím. Respondenti byli také ujištěni o anonymitě. Rozhovory byly přepsány přesně podle původního znění. Následně byl každý rozhovor nakódován a rozřazen do kategorií.

Analýza a interpretace získaných dat

Pro realizaci rozhovorů a jejich přepsání do písemné podoby byla data analyzována a kódována. Za pomoci kódování byly vytvořeny kategorie (viz Tabulka 1). Kategorií bylo vytvořeno 5 a kódů celkem 23. Tyto kategorie a kódy analyzují trávení volného času dětí v dětském domově.

Tabulka 1 – Přehled výsledků kódování

KATEGORIE	KÓDY
1) ORGANIZOVANÝ ČAS	Zájmové činnosti
	Zájmové činnosti mimo dětský domov
	Zájmové činnosti s dalšími dětskými domovy
	Příprava vychovatelů na organizovaný čas
2) ZPŮSOBY OVLIVŇOVÁNÍ VOLNÉHO ČASU	Motivace
	Zkušenosti
	Pochvaly a tresty
	Příprava na vyučování
	Akce v dětském domově
3) MODERNÍ TECHNOLOGIE VE VOLNÉM ČASE	Přístup k moderním technologiím
	Kontrola
	Naučné programy
	Využívání moderních technologií
	Zdroj odměn nebo trestů
4) NEORGANIZOVANÝ ČAS	Nabízené činnosti
	Vycházky
	Soukromí dětí
	Večerka
	Způsoby trávení neorganizovaného času
5) PREVENCE VE VOLNÉM ČASE	Informovanost dětí
	Aktivity zaměřené na prevenci
	Online prevence
	Nejčastější druhy rizikového chování, se kterými se vychovatelé setkávají

Zdroj: vlastní zpracování

4.2 Analýza kategorií

Kategorie „organizovaný čas“

První kategorii jsem nazvala „**organizovaný čas**“, jelikož pro můj výzkum je velmi důležité zjistit, jaké zájmové aktivity jsou dětem nabízeny, tudíž pak děti mají možnost se jim více věnovat. Pod tuto kategorii jsem zařadila kódy **zájmové činnosti, zájmové činnosti mimo dětský domov, zájmové činnosti s dalšími dětskými domovy a příprava vychovatelů na organizovaný čas**. Tyto kódy nám více přiblíží organizovaný čas dětí žijících v dětském domově.

Dětem v dětských domovech by měly být nabízeny „**zájmové činnosti**“ a, jak už vyplývá z názvu, měly by přispět pro rozvoj jejich zájmů. „*Každý vychovatel si píše týdenní plán a do toho plánu zapisuje činnosti na každý den, který by s téma dětma chtěl plnit.*“ (Respondent C) Mezi volnočasové aktivity, které vychovatelé dětem nabízejí, patří podle jejich výpovědí herna, boxovací pytel, lyže, snowboardy, sáňkování, bazén, koupaliště, hřiště na fotbal, míčové hry, kola, fit centrum, procházky, tělocvična, hry s hračkami, u menších dětí je to učení formou hry, tancování, zpívání, poslech písniček, na zahradě trampolína a podobně. Vychovatelé v dětském domově mají pro děti také kroužky, spadá tam třeba kroužek vaření, cvičení pro nejmenší děti, výtvarný kroužek, rybářský kroužek, hudební kroužek, sportovní kroužek. Sportovní aktivity jsou zároveň dle respondentů u dětí nejoblíbenější.

Kód „**zájmové činnosti mimo dětský domov**“ popisuje, zda mají děti možnost zájmových činností i mimo zařízení. Respondenti uvedli, že v téhle době přetrvává už jen kroužek fotbalu ve vedlejším městě. Za období pandemie COVID-19 veškeré kroužky dětí padly. V období před pandemií děti jezdily do vedlejšího města na kroužek florbalu, atletický kroužek, výtvarný, hudební, dramatický nebo taneční kroužek. Podle respondenta D není problém vozit děti kamkoliv, na jaký kroužek chtějí.

Dalším kódem jsou „**zájmové činnosti s dalšími dětskými domovy**“. Respondenti vypovídali, že před pandemií se běžně zájmové aktivity s ostatními dětskými domovy konaly, nyní toho už moc není. Dle respondenta A existuje akce den pro dětské domovy, přičemž některý z dětských domovů pořádá například nějaký sportovní den a ostatní dětské domovy přijedou. „*Jednalo se o aktivity od sportovních, až po různý využití typu společně si tady posedíme, zazpíváme, opečeme buřty a uděláme si hezký večer.*“ (Respondent C)

V neposlední řadě tu je kód s názvem „**příprava vychovatelů na organizovaný čas**“. „*Tak určitě, každý vychovatel si dělá přípravu na ty jednotlivé hodiny nebo v rámci svého kroužku, takže se snaží, aby to pro děti bylo zajímavý a zábavný.*“ (Respondent A) Většina respondentů se shodla, že se často inspiroují na stránce Pinterest nebo si děti na této stránce samy hledají, co by chtěly vyzkoušet, to je baví. Pro mladší vychovatele, kteří mají k dětem věkově blíže, je určitě snadnější děti zaujmout, když k tomu používají například sociální sítě, jak uvádí respondent D. „*Jo, já tím, že jsem na TikToku, tak občas na něco narazím, zkusíme podle toho nějaké pokusy a to je baví, protože oni to znají taky z těch sociálních sítí, ti, kteří mají třeba telefony, tak se snažím na to nějak reagovat.*“

Kategorie „způsoby ovlivňování volného času“

Druhá kategorie pod názvem „**způsoby ovlivňování volného času**“ popisuje, jak vychovatelé děti motivují k činnostem, s tím nezpochybnitelně souvisí také příprava na vyučování, dále jaké mají zkušenosti s tím, co na děti platí, co naopak neplatí, co využívají apod. Kódy, které jsem do této kategorie zařadila, jsou **motivace, zkušenosti, pochvaly a tresty, příprava na vyučování a akce v dětském domově.**

Důležitým kódem je „**motivace**“ dětí. Motivace je podstatnější spíše u mladších a menších dětí. Je podstatná hlavně u činnostech, jež nejsou u dětí moc oblíbené, u aktivit, které děti baví a chtějí je dělat, není často motivace ani zapotřebí, to popisuje také respondent A: „*K těm volnočasovým aktivitám většinou není potřeba úplně velká motivace, protože děti to samozřejmě dělají rády a rády to vymění za úklid a úkoly, za otravnou věc, která se samozřejmě stejně musí jakoby udělat, ale jako myslím si, že podstatný pro ně vždycky je, aby viděly, že to dělají i dospělí.*“ Vzor dospělého je v motivaci velmi důležitý, může to odbourat strach dítěte z toho, že to například nezvládne, nebo pouze neví, co ho čeká, a proto se raději do činnosti vůbec nezapojí, důvodů je mnoho. To uvádí také respondent C. „*Třeba u těch malých dětí je to příklad, když mají strach, že něco nezvládnou, tak je potřeba jim to předvést, aby viděly, že to třeba nic není.*“ Respondent C také souhlasí s respondentem A a potvrzuje, že mnohdy motivace není ani potřeba. Děti už vychovatele znají natolik, že vědí, že jim s čímkoliv pomohou. Respondent B zase v některých případech používá nekompromisnost, když například řekne, že se jde ven, tak to znamená, že se jde ven. Nevím, zda je tento přístup z mého pohledu vhodný, určitě bych nekompromisnost používala s mírou, abych především nenarušila vztahy s dětmi. Respondent D uvádí tento příklad motivace: „*Tak*

především asi se dá to říct jako předběžná pochvala, prostě jako, když se do toho nějak pustíme, tak řekneme třeba, jaký bude výsledek, a ono se do toho třeba zapojí, a jakmile už začne to dítě něco dělat, tak už prostě se snažíme chválit i ty malinký věci, co se povede, to to dítě mnohem více motivuje, samozřejmě za ten bonbon taky často udělají, co chceme.“ Důležitá je tedy i pochvala. Mnoho lidí využívá k motivaci nějaký dárek nebo sladkosti, ale až na respondenta D tento způsob motivace nikdo neuváděl. Respondent E využívá motivaci nabízením aktivit, kdy rozhodnutí je na samotném dítěti. Až na jednoho respondenta mi všichni respondenti s úsměvem odpověděli, že se děti snaží motivovat všemi možnými způsoby, jelikož to mnohdy není jednoduché.

Dalším kódem zvoleným do první kategorie patří „**zkušenosti**“. Tímto kódem se snažím zjistit, zda vychovatelé vědí, co na děti platí a neplatí. Každé dítě je individuální a na každé platí něco jiného, pokud je dítě více citlivé, s největší pravděpodobností nezabere, když na něho budeme křičet. To uvádí respondent A: *„Někdo, když na něj zvýšíte hlas, tak se jakoby zasekne, stáhne se do sebe, odmítá naprosto spolupracovat, na někoho to zase platí, když třeba zlobí, na něj ten hlas zvýšit.“* Ostatní respondenti se shodují s respondentem A, tedy souhlasí s tím, že na děti většinou neplatí, když na ně křičí, je jim něco dáváno příkazem, protože tím spíše si k té činnosti vytvoří odpor. Respondent B říká, že neplatí, *„když člověk vyloženě si vynucuje tu autoritu, trvá na svém a není ochotný se jim trošičku ustoupit, tak to nefunguje“*. Uvádí, že rozhodně není vhodné ustupovat pořád, ale občas to není na škodu, děti si to moc dobře pamatují a váží si toho. Děti musí pochopit, že to s nimi myslíme dobře. Respondent D využívá spíše přesvědčování nebo to, že jde dětem příkladem.

Dalším kódem jsou „**pochvaly a tresty**“, tím zjišťuji, jaké možnosti pochval, a především trestů mají vychovatelé v dětském domově. *„No, my nemáme moc prostředků, jak je nějakým způsobem potrestat,“* říká respondent B, s čímž souhlasí i ostatní respondenti. Vychovatelé v dětském domově mají opravdu málo možností, jak dítě potrestat. Vše je možné dohledat v zákoně číslo 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Respondenti se shodují na tom, že jako nejčastější zdroj trestů využívají odepření počítačů. Jelikož ještě nedávno se děti vyučovaly kvůli distanční výuce prostřednictvím počítačů, všechny děti dostaly počítače a nyní je mají stále k dispozici a mohou si je denně půjčovat. Mobilní telefony nemohou být zdrojem trestů, jelikož ty nevládnou všechny děti. Vychovatelé ještě využívají zákaz televize. Zákaz vycházky také není možný, jelikož děti musí trávit nějaký čas venku, vychovatelé ho

mohou pouze omezit tak, že buď mohou na vycházku jen s vychovatelem (samozřejmě se jedná o starší děti), nebo mohou pouze na zahradu. Respondent D také uvádí: „*Třeba když si děti nadávají nebo neposlechnou, tak se řekne, že třeba ty teď uklidíš nebo uděláš tohle, nejdeme tou cestou zákazů, protože přece jenom na ty dětský práva sáhnout nesmíme. Tak jdeme cestu třeba, ať si dítě vymyslí trest samo, je to asi to nejefektivnější, co je.*“ Naopak jsem také zjišťovala, zda děti dostávají nějaké odměny za vhodné chování. Respondent A uvádí, že jako odměny často využívá omalovánky, které si děti samy mohou vybrat na internetu. Samozřejmě omalovánky jsou jako odměna především pro mladší děti. Respondent C uvádí: „*Tak jednak samozřejmě každý vychovatel má plnou skříňku nejrůznějších dobrůtek, protože toho obecně děti mají docela málo a jsou velmi rády, když my jim něco nabídneme – ať už jako odměnu nebo proto, že jsme strávili hezký den a večer si k televizi dáme lízátko.*“ Respondent B souhlasí s respondentem C a uvádí, že odměny jsou individuální, pro každého je jako odměna něco jiného, někdo za odměnu může odjet autobusem, jít na vlak, někdo naopak preferuje sladkost. Osobně si myslím, že odměny typu jít na vlak lyžovat jsou pro dítě mnohem více důležité a naučné než třeba sladkost. Respondent D nejvíce využívá pochvalu. „*Jo dostávají, zhodnotíme třeba víkend, když se chová dobře, dostane třeba pochvalu.*“

Dalším kódem je „**příprava na vyučování**“, která bohužel do volného času také spadá a je velmi nutná a důležitá pro život dítěte. Vychovatelé se shodují, že příprava na vyučování je v dětském domově ta nejdůležitější a nejhlavnější činnost, kterou děti musí dělat pečlivě a neodbytně, musí pochopit, že to je pro prioritní, takže nejdřív učení, potom zábava. Respondent D popisuje přípravu na vyučování: „*Přijde ze školy, zeptáme se na žákovské knížky a začínáme s kolegy školní přípravu. Všechno zkontrolujeme, protože si mnohdy vymýšlí, takže musíme všechno podepsat, zkontrolovat a pak se jde na úkoly a učení a pak až další aktivity.*“

Kategorie „moderní technologie ve volném čase“

Třetí kategorie s názvem „**moderní technologie ve volném čase**“ pojednává o tom, jak častý přístup děti k moderním technologiím mají, k čemu je nejvíce využívají, zda jsou využívány, jako zdroj odměň nebo trestů a podobně. Z toho vyplývají kategorie, které jsem rozřadila a nazvala jako **přístup k moderním technologiím, kontrola, naučné programy, využívání moderních technologií, zdroj odměň nebo trestů.**

Prvním kódem, kterému bych se ráda věnovala, je „**přístup k moderním technologiím**“. Pod moderní technologie řadím počítače a mobily. Vychovatelů jsem

se ptala, jak častý přístup k těmto zařízením mají, odpovědi ohledně mobilů pro mě byly překvapivé. Respondent E uvedl: „*Ted'ka v současné době u nás nemá mobil zas nikdo.*“ V dnešní době jsem si myslela, že odpovědí bude přesný opak. Respondenti mi uvedli důvody, proč většina dětí nevlastní svůj mobil, a shodují se na tom, že děti mobil raději prodají nebo za něco vymění, jelikož stejně nemají dostatek financí na zaplacení kreditů. A když už mobil mají, většinou ho získají darem od rodičů třeba k narozeninám nebo Vánocům nebo si ho jednoduše koupí samy za své finance, uvádí respondent E. Přístup k mobilům mají, dá se říct, neustálý, jelikož je to jejich osobní věc, kterou by jim vychovatelé neměli brát. Respondent D říká: „*Mobily starším, těm je nemůžeme vzít, to je jejich osobní věc, ale berou se třeba těm mladším na noc.*“ Děti mají možnost si vlastní mobil schovat na vychovatelně, aby se jim neztratil, když ho zrovna nepoužívají. Respondent A uvádí, že nyní už vlastní počítače všechny děti bez výjimky, jelikož je dostaly díky distanční výuce. „*Počítače jim půjčujeme tak na hodinu a půl, často jako za odměnu, když má vše hotové,*“ uvádí respondent B. S tímto souhlasí i respondenti C a D, respondent A zdůrazňuje důležitost půjčování počítačů pouze tehdy, když má dítě hotové všechny úkoly, a to jak do školy, tak běžné denní, jako je třeba úklid pokoje.

Další kód spadající do této kategorie jsem nazvala „**kontrola**“. Tato kontrola je myšlená jako dohled nad tím, co děti na svých mobilech a počítačích ve svém volném čase dělají. Respondent A uvádí: „*Ty počítače, tam je to opravdu pod dohledem, abychom měli přehled o tom, jestli nenavštěvují nějaké zakázané stránky, u těch mobilů je to horší, ale ty počítače jo.*“ Respondent A svou výpověď zlehčuje tím, že většina dětí u nich stejně své mobilní telefony nemá. Respondent E uvedl, že se s dětmi o tom baví, vysvětlují si, jaké stránky jsou zakázané, kam nemají chodit a kam naopak můžou, snaží se, aby si děti byly schopny samy vyhledat důležité informace pro život. Respondent D souhlasí s respondentem E, využívá také komunikace s dětmi a kamarádským způsobem se děti vyptává, co hrají, s kým si píší a podobně. Kontrola se dělá jednou za čas, ale ne před dětmi. „*Ale oni to na sebe děti často mezi sebou prozradí něco nekalého,*“ říká respondent D.

Třetím kódem jsou „**naučné programy**“, které je podle mě vhodné využívat, když už děti čas na počítačích mají trávit. Respondent D mluví o přístupu k programu od Edukitu, což mají děti přímo ze školy a mohou tam procvičovat právě probíranou látku, když už mají veškeré úkoly hotové. Respondent E zase zmiňuje program Školákov, díky kterému děti mohou procvičovat látku probíranou ve škole. Mimo programy děti baví stránky jako Pinterest, jak uvádí respondent E. „*No a mají tam třeba ty vyráběcí*

návody jako třeba ten Pinterest, takže tam hledáme, pak podle toho děláme výtvarku.“ Nově mají v dětském domově možnost propojení počítače s televizí, takže to momentálně hodně využívají pro edukativní hry ve větší skupině dětí.

Dále jsem zařadila kód „**využívání moderních technologií**“, kde jsem zjišťovala, k čemu děti moderní technologie nejvíce využívají. Všichni respondenti se shodují na dvou hlavních odpovědích – že děti počítače a mobily nejčastěji využívají k hraní her a ke komunikaci s rodinou. Pokud dítě nemá vlastní mobil, ke komunikaci s rodinou si může půjčit mobil z vychovatelny. Většina respondentů se ale shoduje, že komunikace prostřednictvím sociálních sítí je výhodnější, mohou komunikovat, jak dlouho chtějí, a mohou využívat i videohovory, při kterých se navzájem vidí. Výhodu toho zmiňuje i respondent D. „*My tady sice mobilní telefon služební máme, děti mohou kdykoliv zavolat domů, ale nemůžeme jim to nechat třeba na hodinu, kdežto takhle můžou s mamkou kecat třeba dvě hodiny, nejsou limitovaný.*“

Poslední kód v této kategorii je „**zdroj odměn a trestů**“. „*Je možnost tomu dítěti, je to vlastně i napsáno v tom zákonu, upřít dítěti výhodu, která mu byla předtím jakoby dána, tak je možný mu ji dočasně omezit za nějaký přestupek, často v rámci vnitřního řádu,*“ uvádí respondent A. Když dítě počítač nepotřebuje ke škole, je tady ta možnost mu ho na nějaký čas odepřít. Na druhou stranu, když mají děti všechny povinnosti splněné, je možné jim počítač vypůjčit, shodují se respondenti B a C.

Kategorie „neorganizovaný čas“

Čtvrtá kategorie nese název „**neorganizovaný čas**“ a zjišťuje, jak tento neorganizovaný čas děti vyplňují a jaký podíl na tom mají vychovatelé. Zařadila jsem sem kódy s názvem **nabízené činnosti, vycházky, soukromí dětí, večerka, způsoby trávení neorganizovaného času.**

Prvním popisovaným kódem jsou „**nabízené činnosti**“, kdy jsem zjišťovala, zda i v neorganizovaném čase vychovatelé dětem nějaké činnosti nabízejí nebo jim nechávají, jak se říká, volnou ruku v trávení tohoto času. Respondent C udal: „*Když je to neorganizovaný čas, tak já osobně nenabízím nic, čekám, s čím přijdou oni, ráda se zapojím do jejich hry.*“ Respondenti B a E vypověděli to samé, také dětem vyložené žádné aktivity nenabízí, nechávají to na volbě dětí, aby mohly dělat to, co je baví. Ostatní respondenti dětem ukazují možnosti, co mohou dělat. Například jim nabídnout omalovánky, stavebnice, hry nebo mohou jít ven třeba na kolo a podobně.

Druhým kódem v této kategorii jsou „**vycházky**“. Všichni respondenti uvedli, že samozřejmě děti možnost vycházek mají, záleží to však na jejich věku. Děti nad 15 let mají možnost samostatně odjet i do jiného města, mladší děti takovou možnost zatím nemají a na vycházky chodí pouze s doprovodem vychovatele. To, že děti mají možnost odjet i do jiného města, je pro ně velmi důležité, protože respondent C říká: „*Všechny kamarády ze škol mají taky v jiném městě, takže musí jediné dojet autobusem.*“ Respondenti B, C i A mi popsali, jak vychovatelé zajišťují vycházku. „*Funguje to tak, že dítě požádá o volnou vycházku, vychovatel, pokud to dovolí jeho zdravotní, mentální stav a věk, tak mu ji povolí, podepíše s ním bezpečnost, takový to poučení BOZP a PO, to dělají před každou touhle vycházkou, popřípadě dostane peníze třeba na autobus a sdělí, kam chce jet a proč tam chce jet.*“ Možnost vycházek je pro děti velmi podstatná, jelikož má vliv i na zdravý vývoj jedince.

Třetím kódem je „**soukromí dětí**“. Všichni respondenti mi uvedli, že, pokud děti chtějí soukromí, mají možnost jít do svého pokoje. Pokoje sice mají minimálně po dvou, ale vždy to jde nějak udělat a žádný problém s tím není. Bohužel děti jinde to soukromí moc nemají. Respondent E uvádí, že, když chtějí být děti samy, mohou využít možnost vycházky a jít například do lesa na procházku. „*Ale většinou tady samotáři, takový případy ani nejsou.*“ (Respondent E)

Následuje kód s názvem „**večerka**“, kdy jsem zjišťovala, jak taková večerka v dětském domově vypadá. Večerka se časově liší u malých a u velkých dětí, také pokud se jedná o všední den nebo víkend. Respondent D popisuje večerku: „*Ve školní dny se nejdříve ukládají malí, do sprchy, vyčistit zoubky, pustí se pohádka, pak je naženeme do postýlek, přečteme pohádku, pohladíme, dáme pusinku. A u těch větších je večerka o půl desáté a ty už ukládá noční služba, protože my odtud odcházíme v osm, takže předáme vlastně informace službě, jaká byla, jestli byly děti v pohodě, co je potřeba udělat a velký potom už ukládají noční, ale měli by být osprchováni, vyčištěný zuby.*“

Kategorie „prevence ve volném čase“

Poslední (pátou) kategorií je „**prevence ve volném čase**“, kde jsem zjišťovala, zda vychovatelé v dětském domově do svých příprav na aktivity nějakým způsobem zařazují i preventivní aktivity týkající se rizikového chování. Do této kategorie jsem zařadila kódy: **informovanost dětí, aktivity zaměřené na prevenci, online prevence a nejčastější druhy rizikového chování, se kterými se vychovatelé setkávají.**

Prvním kódem, který budu popisovat, je „**informovanost dětí**“, pod kterou mám na mysli, zda jsou děti dostatečně informované o možných rizicích v chování. Respondenti vyprávěli, že s dětmi se o rizikovém chování baví pravidelně a v takové míře, aby tomu porozuměly. Nejčastěji padla odpověď probírání tohoto tématu při komunitě, která probíhá zhruba dvakrát do měsíce a účastní se jí celá rodinná skupina. Tam tato témata vychovatelé nejčastěji vytahují, děti k tomu poví své a některé skupinky mají v oblíbenosti si konkrétní rizikové chování zdramatizovat, tím i lépe vysvětlit a zapamatovat. Vychovatelé s dětmi často projednávají témata, jako jsou drogy, marihuana, alkohol a kouření, jelikož tato riziková chování se v dětském domově už vyskytla. Dále je to dle respondenta D téma šikana, kybergrooming či chování na sociálních sítích. U těchto témat se respondent D opírá o známý film V síti. Probíráno je i mnoho dalších témat rizikového chování. „*A jinak je to každý den, když někdo řekne sprosté slovo, tak to hned řešíme,*“ dodává respondent B.

Druhým kódem jsou „**aktivity zaměřené na prevenci**“. Někteří respondenti s dětmi aktivity zaměřené na prevenci přímo dělají, někteří naopak ne. Většina respondentů uvedla, že nějaké aktivity a probírání tématu dělají na komunitních sezeních, která se uskutečňují zhruba dvakrát do týdne. Respondent D říká, že v rámci komunitních sezení mají například zdravotní, bezpečnost, poučení o řádu nebo slušné chování. Respondent B říká, že velké rizikové chování vidí ve hrách na počítači, proto dětem počítače půjčuje ze všech vychovatelů nejméně a raději se dětem snaží nabízet jiné smysluplnější aktivity. Respondent E používá jako preventivní aktivitu na rizikové chování dramatizaci. „*No nacvičujeme jako, jak se chovat, jak se nechovat, je to v rámci komunitních sezení, když někde se objeví nějaký prohřešek, nebo někdo, že někde udělal, tak nacvičujeme, jak se správně chovat, jak se zachovat v dané situaci, to je baví, oni mají takový dramatický sklony.*“

Kód „**online prevence**“ popisuje, zda vychovatelé dětem nabízejí nějaké online preventivní hry. Většina respondentů uvedla, že nic takového dětem nenabízí. Respondent D uvedl: „*Automaticky všechny hry by měly být zaměřené na nějakou prevenci, ale přijde mi, že většina her je plná násilí apod.*“ S tím naprosto souhlasím a myslím si, že je vlastně dobře, že se takové hry dětem nenabízí, jelikož preventivní hry se dají dělat i mimo virtuální realitu a dá to dětem mnohem více.

Posledním kódem v této kategorii jsou „**nejčastější druhy rizikového chování, se kterými se vychovatelé setkávají**“. Všichni respondenti se ve výpovědích shodují, že nejčastěji se u nich setkávají s kouřením, a to už i u malých (třeba sedmiletých) dětí,

jelikož si tuto závislost přináší s sebou už od rodiny. Děti to mají samozřejmě zakázané, ale i přes zákaz to děti porušují a chodí kouřit tajně. Není v silách vychovatelů to uhlídat, jelikož například ve škole nejsou děti pod jejich dozorem. Respondent E tvrdí: „*Jako my jim to zakazujeme, jsou z toho scény, občas rozbitý dveře, ale jako snažíme se je přimět jako nekouřit, takže mají nabídku sportovních aktivit, aby na tu cigaretu neměli chuť, protože budou ufuněný, takže to nestihnou.*“ Respondent A přiznává, že v minulosti se dokonce u nich v dětském domově setkali s užíváním marihuany. „*Snažíme se o tom s nimi mluvit a o důsledcích.*“ (Respondent D) Respondent C ještě popisuje výskyt sexuálního chování, které přichází s příchodem prepuberty a puberty, s čímž musí také nějakým způsobem pracovat. Respondent B dále přiznává, že časté jsou také krádeže, a to ať už krádeže mimo dětský domov či přímo mezi dětmi v DD.

4.3 Formulace závěrů výzkumné zprávy

Myslím si, že volba metody sběru dat (tedy polostrukturovaného rozhovoru) byla zvolena správně, jelikož za pomoci rozhovoru jsem zjistila informace, které bych prostřednictvím jiného metodologického nástroje nezískala.

Zájmové činnosti naplňují většinu volného času dětí, a proto je jejich výběr velmi důležitý. **První dílčí otázkou je:** Jaké organizované činnosti vychovatelé dětem nabízejí? Vychovatelé samozřejmě dětem aktivity nabízejí, a to ať už se jedná o aktivity, které vychovatelé tak úplně neorganizují, pouze je dětem nabízí a dohlíží nad nimi, to je například, jak už padlo ve výpovědích, lyžování, sáňkování, procházky, pobyt ve venkovním fit centru, hry na klubovně, hry s hračkami a podobně. To, co vychovatelé organizují, jsou kroužky v dětském domově, nabízí například kroužek vaření, výtvarný sportovní, hudební nebo literární kroužek. Dále to jsou kroužky mimo dětský domov, kam děti pravidelně dochází. Děti mají možnost vybrat si jakýkoliv kroužek, který je nabízen v blízkém okolí, dle vychovatelů dětem nebrání navštěvovat jakýkoliv druh volnočasového kroužku. Bohužel v době pandemie COVID-19 se veškeré kroužky přerušily a nyní přetrvává pouze kroužek fotbalu pro kluky, ostatní děti se svým zájmům věnují v rámci dětského domova. Pořádají se akce ve spolupráci s ostatními dětskými domovy, tudíž děti mají možnost poznat se, popřípadě se skamarádit s jinými dětmi. Akce jsou většinou pořádány ve stylu sportovního odpoledne, kde děti mají mimo jiné možnost zájmových her. Na veškeré tyto organizované činnosti si vychovatelé musí vytvářet týdenní plán, ve kterém si rozepíší aktivity, které by s dětmi chtěli vyzkoušet, ne vždy

to ale vyjde podle plánu, záleží na mnoha okolnostech. Vychovatelé se snaží s dětmi dělat to, co je baví, snaží se vyslyšet jejich prosby a vhodným způsobem na ně reagovat.

S tím souvisí druhá dílčí otázka: **Jakými způsoby ovlivňují vychovatelé trávení volného času dětí?** Volný čas není od toho, aby měly děti ve všem volnou ruku, musí být určitým způsobem korigován dospělou osobou, to dělají i vychovatelé v dětském domově. Důležitým pojmem je motivace, která napomáhá ke snadnějšímu a radostnějšímu konání nějaké aktivity. Vychovatelé se ve velké míře shodli na tom, že u nich není motivace mnohdy ani potřeba, jelikož děti rády vymění povinnosti za zájmové aktivity, i když to většinou nejde. V dětském domově se spíše potýkají se strachem z určitých aktivit, a to především u menších dětí. Vychovatelé využívají metody vzoru. Dětem ukáží, co budou dělat, popřípadě jim pomohou, nikoho do ničeho vyloženě nenutí. Každé dítě je individuální a na každé platí něco jiného. Vychovatelé se ale shodují, že, pokud po dítěti něco chtějí, rozhodně neplatí, když na něho křičí, spíše využívají cestu „po dobrém“. Volný čas dětí je korigován také pomocí pochval a trestů. Důvody pochval a trestů řeší vychovatelé mimo jiné s dětmi na společném sezení, které probíhá zhruba dvakrát do měsíce. Potrestat dítě pro vychovatele je velmi těžké, jelikož nemají dostatek prostředků, jak to udělat. Tresty se tedy pohybují hodně v rovině zákazů počítačů, to samé platí pro odměny. Odměnit dítě mohou i nějakou sladkostí či věcí, kterou jim koupí. Do ovlivňování volného času dle mého názoru patří i důležitá příprava na vyučování. Na tu vychovatelé kladou největší důraz, pokud děti nemají splněnou přípravu na vyučování, nemohou se věnovat svým zájmům. Příprava na vyučování probíhá vždy po příchodu ze školy, a to kontrolou žákovské knížky vychovatelem a následným plněním zadaných úkolů. Jak zmínil jeden vychovatel, vzdělání je to to nejdůležitější, co dětem můžou dát.

Třetí dílčí otázka je zaměřena na moderní technologie a zní: **Jak děti využívají moderní technologie k trávení volného času podle vychovatelů?** Každé dítě v dnešní době zpravidla vlastní svůj mobil. V dětském domově mě tedy velice překvapilo, že v současné době nevlastní mobil žádné dítě. Když však mobil vlastní, je to jeho osobní věc, kterou mu vychovatel nemůže vzít, bere se akorát mladším dětem před spaním. Notebooky díky distanční výuce mají momentálně všechny děti. To, zda si notebooky mohou půjčit a na jak dlouho, záleží na rozhodnutí vychovatele, který má zrovna službu. Vychovatelé mají povinnost kontrolovat, co děti na moderních technologiích dělají. Kontrola probíhá vždy bez dohledu dětí, jinak vychovatelé kontrolu provádí průběžně, a to rozhovorem s dětmi na toto téma. Zajímala jsem se také o využívání naučných programů. Odpovědí mi bylo, že naučné programy, které děti v noteboocích mají, jsou od

školy, mohou tam tak procvičovat látku, kterou ve škole právě probírají. A k čemu tedy děti moderní technologie nejvíce využívají? Vychovatelé se shodují, že nejčastěji je to pro komunikaci s rodinou, většinou prostřednictvím Skype, kde mohou využít také kameru. Dále často na počítačích hrají hry a komunikují na sociálních sítích. Jak už jsem zmiňovala u předchozí dílčí otázky, moderní technologie jsou často využívány jako zdroj odměn nebo trestů.

Čtvrtou dílčí otázkou je: **Jak děti využívají neorganizovaný čas?** Když se jedná o neorganizovaný čas, vychovatelé se shodují, že dětem většinou nechávají volnou ruku při výběru aktivity. Maximálně děti nasměrují, poradí jim, co mohou dělat, ale pouze nad nimi vykonávají dozor, pokud si tedy s nimi děti nechtějí hrát. Neorganizovaný čas mohou děti využít například pro vycházku, jejíž podmínky se liší podle věku dítěte. Malé děti chodí na vycházky pouze s vychovatelem. Děti nad patnáct let mohou také mimo procházek v okolí dětského domova samostatně odjet do jiného města. Podmínkou je podepsat papír o poučení a sdělit, kam a za jakým účelem jedou. Vycházky jsou pro děti podstatné, a proto je vychovatelé nemohou dítěti zakázat. Když děti potřebují nebo chtějí soukromí, vychovatelé k tomu podmínky samozřejmě vytvoří. Na pokojích jsou sice většinou po více dětech, ale pokud jde o soukromí, vychovatelé mají názor, že vždy se to dá nějak udělat. Soukromí mohou mít děti například také na vycházce. Den dětí končí časově rozdílně, a to na základě toho, zda se jedná o školní den či o víkend.

Pátou a zároveň poslední dílčí otázkou je: **Jaké činnosti ve volném čase nabízejí vychovatelé dětem v oblasti prevence rizikového chování?** To, jaké rizikové chování ve volném čase vůbec existuje, se děti dozvídají na komunitních sezeních, kde se schází celá rodinná skupina, tato sezení probíhají zhruba dvakrát do měsíce. Vychovatelé si s dětmi o možných druzích rizikového chování povídají, někdo využívá dramatizaci, někdo naopak dětem pouští dokumenty či filmy s těmito tématy. Informované jsou děti tedy dostatečně. Online preventivní hry dětem vychovatelé nenabízí, ale snaží se, aby většina činností, které s dětmi dělají, měla preventivní podtext – ať už se jedná o jakýkoliv druh rizikového chování. V dětském domově, ve kterém jsem prováděla rozhovory, vypověděli, že nejčastěji se setkávají s krádežemi, kouřením, vulgarismy nebo sexuálním chováním. Většinou je to bohužel tak, že to děti vidí u rodiny a s tímto už přichází do dětského domova, pro vychovatele je pak velmi těžké je to odnaučit, když je nemohou mít pod dozorem dvacet čtyři hodin denně. Děti to mají zakázané, ale bohužel to nestačí, jiná řešení spíše nejsou.

Závěr

Cílem této práce bylo popsat a analyzovat trávení volného času dětí v dětském domově z pohledu vychovatelů. Domnívám se, že cíl byl naplněn představením teoretické problematiky, o kterou byla opřena empirická část práce.

Kapitola první se věnuje hlavnímu tématu práce, a to problematice volného času. Poukazuje na to, jak je volný čas pro rozvoj osobnosti důležitý. Popisuje funkce volného času, které každý autor vidí trochu jinak, stejně tak jsou různé pohledy na volný čas. Věnuje se také specifickým trávením volného času rozděleným dle věku dítěte, jelikož jinak se k zájmům staví malé dítě, jinak naopak starší děti. Vyjmenovává a popisuje školská zařízení, ve kterých se lze věnovat zájmovým aktivitám. V neposlední řadě se zabývá prevencí rizikového chování.

Kapitola druhá se zaměřuje na ústavní péči, nejvíce se věnuje dětskému domovu, který je hlavní pro tuto práci. Dále popisuje dětský domov se školou, diagnostický ústav, výchovný ústav a středisko výchovné péče.

Třetí kapitola pojednává o pedagogických pracovnících, definuje, kdo vlastně pedagogický pracovník je, jaké by takový pracovník měl mít vlastnosti atd. Dále pojednává o tom, jaké kompetence by měl vychovatel naplňovat, jaké je potřebné dokončené vzdělání či jaká je náplň takového pracovníka.

Na tyto teoretické kapitoly navazuje empirické šetření, jehož cílem je analyzovat trávení volného času u dětí v dětských domovech v současné době z pohledu vychovatelů dětského domova. Jak již vyplývá z empirického šetření, způsoby trávení volného času dětí z DD jsou rozmanité, vychovatelé se snaží dětem nabízet aktivity z nejrůznějších oblastí. Děti nejsou do žádných činností nucené, mají možnost soukromí i vycházek, což je podle mého názoru pro děti žádoucí. Jak jsem si již myslela, časté je využívání moderních technologií. Není opomenuta ani prevence rizikového chování, již vychovatelé mimo jiné také věnují čas. Myslím si, že cíl empirického šetření (a tím i celé práce) je naplněn. Tento výsledek však rozhodně neurčuje, jak to probíhá v jiných zařízeních, jelikož je výzkum prováděn pouze v jednom zařízení a není srovnání s jinými dětskými domovy. Na základě výsledků tak nemůžeme posuzovat ostatní zařízení tohoto typu.

Seznam použité literatury

- BENDL, Stanislav. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4248-9.
- BENDOŮVÁ, Petra. „*Vybrané kapitoly z psychopedie a etopedie nejen pro speciální pedagogy*“. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-423-6.
- HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER Břetislav a PÁVKOVÁ Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- HRDLIČKOVÁ, Vlasta, PÁVKOVÁ Jiřina. *Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-554-87.
- JANIŠ, Kamil, Blahoslav KRAUS a Pavel VACEK. *Kapitoly ze základů pedagogiky: studijní text*. 4. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. ISBN 978-80-7041-371-5.
- JANSKÝ, Pavel. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-534-9.
- KACHLÍK, Petr, VOJTOVÁ Věra a ČERVENKA Karel. *Edukační přístupy k dětem v riziku, s problémy a s poruchami v chování: Educational attitudes towards children at risk, children with behavioural problems and children with behavioural disorders*. Brno: Masarykova univerzita, 2017. ISBN 978-80-210-8916-7.
- KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011. ISBN 978-80-7315-223-9.
- KOUTEKOVÁ, Mária. *Osobnosť vychovávateľa v systéme výchovy mimo vyučovania*. Banská Bystrica, 2006. ISBN 80-8055-802-7.
- LAZAROVÁ, Bohumíra. *Strategie výchovy v zařízeních institucionální výchovy*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, c2008. ISBN 978-80-86856-57-5.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Vyd. 2. přeprac. a rozš. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-76-1.

- PAVLÁSEK, Michal a NOSKOVÁ Jana, ed. *Když výzkum, tak kvalitativní: serpentínami bádání v terénu*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. Etnologické studie. ISBN 978-80-210-6480-5.
- PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-569-5.
- PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: [teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času]*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6.
- POSPÍŠIL, Jiří, POSPÍŠILOVÁ Helena a TROCHTOVÁ Ludmila. *Katalog volnočasových aktivit verze 4.0.0: nástroj pro výzkum volného času*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. ISBN 978-80-244-5399-6.
- PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.
- SEKERA, Ondřej. *Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. ISBN 978-80-7368-728-1.
- SCHMIDBAUER, Wolfgang. *Psychická úskalí pomáhajících profesí*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-312-9.
- Socialia mládež a volný čas: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Hradci Králové*. Hradec Králové: Gaudeamus, [2000]. ISBN 80-7041-760-9.
- ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.
- ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
- TRUNDA, Michal. *Zákon o pedagogických pracovnících s odborným výkladem*. 2. vyd. Třinec: RESK, 2014. ISBN 978-80-87675-05-2.
- VÁŽANSKÝ, Mojmír a SMĚKAL Vladimír. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, [1995]. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-901737-9-9.
- VÁŽANSKÝ, Mojmír. *Volný čas a pedagogika zážitku*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. ISBN 80-210-0428-2.

ŽEJDL, Jaroslav. *Práce vychovatele ve specializované skupině*. Státní pedagogické nakladatelství Praha, 1976. ISBN 14-208-77.

Internetové zdroje:

Děti jsou málo venku, myslí si čeští rodiče | Novinky Nadace Proměny. *Nadace Proměny | proměny měst ... s lidmi a pro lidi* [online]. Dostupné z: <https://www.nadace-promeny.cz/cz/novinky/566-deti-jsou-malo-venku-mysli-si-cesti-rodice.html?msclkid=c5660ca4ba8211ec8edc629e46a9b1e4>

MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. Copyright ©2013 [cit. 16.04.2022]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/?msclkid=1c491972bd9711ec916ea4bced83d694>

NATIONAL LIBRARY OF MEDICINE. *Leisure Activities of Healthy Children and Adolescent, 2019*. [online]. Dostupné z: [Leisure Activities of Healthy Children and Adolescents – PMC \(nih.gov\)](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35484441/)

Přílohy

Příloha A – část rozhovoru:

1. Jaké zájmové činnosti dětem nabízíte?

Běžný den vychovatele, všední den, probíhá tak, že přijdeme, máme nějakou přípravu na vyučování, to znamená, že kontrolujeme notýsky, žákovský knížky, děláme domácí úkoly, čteme, procvičujeme všechno, co je potřeba, pak přicházejí právě volnočasové aktivity, které jsou u nás částečně řízené a částečně musí mít děti i prostor, aby si svůj čas nějakým způsobem organizovaly i samy. Každý vychovatel si píše týdenní plán a do toho plánu zapisuje činnosti na každý den, který by s těma dětma chtěl plnit. Ne vždycky se to samozřejmě podaří, protože někdy ty děti nemají náladu nebo nevyjde počasí nebo se do toho naskytne, že sem přijede nějaká návštěva, je potřeba řešit něco jiného aktuálně, takže se to prostě nepodaří. Nicméně vycházíme z takových těch základních volnočasových aktivit, jako jsou, já jsem u malých dětí, takže tam děláme hodně výtvarné činnosti, hodně edukativní činnosti, třeba jako pexeso na procvičování paměti, učíme se písmenka, učíme se hodiny i jako hrou, co nejvíc tyhle věci. Hudební činnosti, posloucháme muziku, tancujeme, zpíváme. Máme dopravní činnosti, chodíme na procházky, opakujeme, jak se chodí po silnici, aby byly děti schopný sami přejít cestu a nemuseli jsme mít strach, že je tady někde sejme auto. Sportovní činnosti, těch je tady nejrůznější množství, samozřejmě v zimě hodně lyžujeme, bobujeme, starší děti chodí se strejdou na běžky docela hodně. A přes léto s těma menšíma my spíš pořádáme turistický výlety, jezdí na kolách, máme tady v létě postavený trampolíny, takže většina z nich už se naučili různé triky na trampolínách, bazén na zahradě, hrajeme různé pohybové hry, samozřejmě ovečky, ovečky, myšičko, myš, cukr, káva, limonáda, škatulata, hýbejte se a podobný, prostě všechno, co děti baví. Takže snažíme se, aby ten volný čas měli organizovaný, ale tak, aby si to i oni užili, aby to nebylo jen, že jsem řekla, že to musíme dělat a prostě to tak bude, ale aby z toho i oni něco měli. Nebo jim oznámíme, že pojedeme na výlet tajný, sedneme do autobusu a jedeme, dvakrát, třikrát do roka, jedeme někam, kde to neznají, tak třeba zabloudíme cestou, klidně se nám stalo.

2. Jaké druhy aktivit děti nejvíce upřednostňují?

No to je různé, ale nejvíce asi ty sportovní, pohybové. Celkově bych hodně řekla, že je baví letní sportování, zimním spíš ty pohyby. Oni ty děti jsou takový hyperaktivní, aktivní, takže třeba z deseti devět baví pohyb a jednoho baví malovat. Vždycky je to tak, že se jde ven a nejmíň jeden řekne, že ne, že se mu nechce. Ten pohyb asi obecně je nejoblíbenější pro děti v jakékoliv podobě.

3. Jsou dětem zprostředkovány zájmové činnosti i mimo dětský domov?

Momentálně my ne, protože v téhle době covidové bylo velmi těžké jim najít zájmový kroužky, které by opravdu jako fungovaly. Michal třeba chodil na fotbal do vedlejšího města. Děti chodily

na atletiku, to taky padlo, protože to nám zrušili. Ale s některýma jsme jezdili na výtvarku do vedlejšího města, jezdili do dramatického kroužku do vedlejšího města, do tanečního kroužku i do hudebky, takže, když by byl zájem dětí a když by ty kroužky aktuálně fungovaly, tak určitě ta možnost by byla.

4. Reagujete na aktuální trendy při přípravě aktivit pro děti?

S tím většinou přichází oni sami. Třeba ty starší děti tady každé léto hrozně frčí parkour, takže skáčí ze střech a na střechy a podobně, až se bojíme, že se zraní, to si fakt našli sami. Takže většinou je motivuje někdo z kamarádů nebo s něčím přijdou a chtějí to dělat a my se samozřejmě snažíme je teda podpořit, pokud je to v našich silách a možnostech.

5. Mají děti možnost účastnit se zájmových aktivit s jinými dětskými domovy?

To tady taky bylo před tím covidem, teďka se to děje méně. Jezdili jsme třeba do Pardubic, do Nechanic na různé soutěže, ale teď to dva roky není. Právě, že ani my si sem nechceme nikoho moc pouštět. Jednalo se o aktivity od sportovních, až po různý vyžití typu společně si tady posedíme, zazpíváme, opečeme buřty a uděláme si hezký večer. Nebo jsme byli na soutěži pěvecký nebo do Prahy jsme jezdili. A bylo to i třeba setkání s policií, hasiči. Pokud to jen trochu šlo, tak jsme jezdili, my nemáme moc rádi, když jsme tady s dětma zavřený. Jezdili jsme třikrát až čtyřikrát do roka. Děti to mají rády, když se odtud dostaneme.

6. Jakými způsoby děti motivujete k činnostem?

Všemi. Třeba u těch malých dětí je to příklad, když mají strach, že něco nezvládnou, tak je potřeba jim to předvést, aby viděly, že to třeba nic není. Už nás znají natolik, že vědí, že jim pomůžeme, když se něco nedaří, nebo my jsme docela nekompromisní, takže řekneme, jdeme ven a je to. Už ani neříkají, že nechtějí jít ven. Ale jako k těm běžným činnostem je ani snad nemusíme motivovat, ony hlavně ty malý děti jsou vděčný za každý nápad, který jim přineseme. Máme tady děti, které si ani neumí samy hrát, musí mít řízenou činnost, musí mít volný čas, to jo, ale musíme je třeba nasměrovat, co dělat. Ale když si hrají, tak je radši nechám, než abych si vydupala to, co jsem si naplánovala. Hra jim přináší hodně do sociální i komunikativní roviny.

7. Máte nějaké zkušenosti s tím, co na děti platí a neplatí?

Neplatí, když jsme na ně přísný a třeba křičíme. Když člověk vyloženě si vynucuje tu autoritu, trvá na svém a není ochotný jim trošičku ustoupit, tak to nefunguje. Je lepší ustoupit a vyjít s nimi po dobrém. Neříkám, že ustupujeme ve všem, ale musí poznat, že to s nimi myslíme dobře, zároveň, že jsme tolerantní, oni nám to pak taky dokážou, že tyhle tety jsou hodný.